

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

1/2026
ročník 7

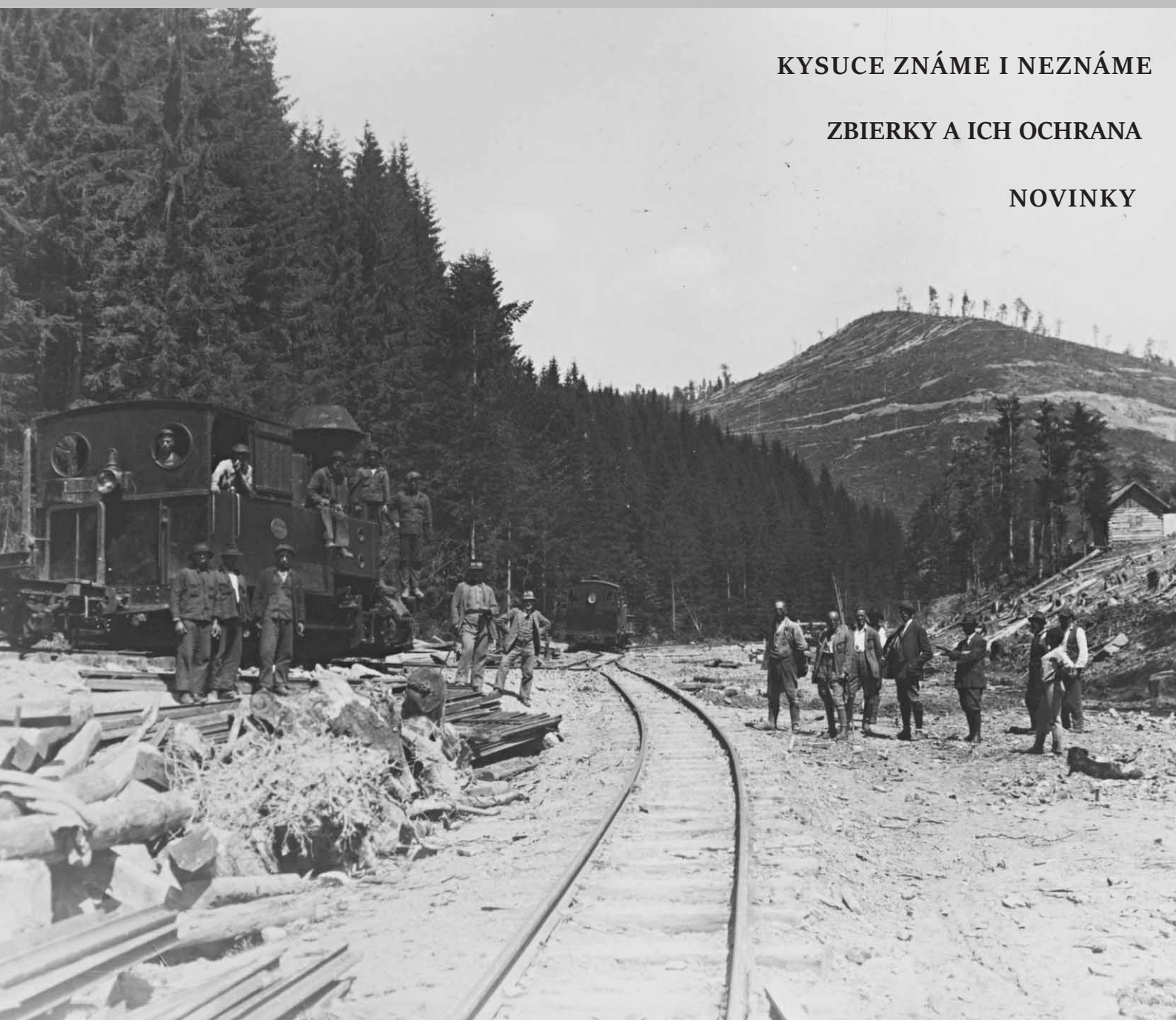
elektronický populárno-vedecký časopis Kysuckého múzea

KYSUCE ZNÁME I NEZNÁME • ZBIERKY A ICH OCHRANA • NOVINKY

KYSUCE ZNÁME I NEZNÁME

ZBIERKY A ICH OCHRANA

NOVINKY

ISSN 2729-7446

ŽILINSKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

KYSUCKÉ
MÚZEUM

Obsah

Príhovor riaditeľky	3
KYSUCE ZNÁME NEZNÁME	
Buchta, Adam	
Staroba v stredoveku (1. časť)	4
Homola, Vladimír	
Kysučania v boji za mexického cisára	8
Homola, Vladimír	
Osudy dobrého vojaka Strýčka za svetovej vojny: Na front (2. časť)	14
Husárik, Daniel	
Hlad, týfus a nádej: Kysuce a misia Lady Muriel Pagetovej (1919 – 1922)	20
Janík, Milan	
Vinohradníctvo a vinárstvo v Trenčianskej stolici podľa diela Mateja Bela	
<i>Notitia Hungariae Novae Historico Geographica</i>	26
Liščák, Marián	
Považský list ako zdroj zásadných informácií o histórii Kysúc (1. časť)	30
Majerčíková, Danka	
Židovskí vlastníci domov v Kysuckom Novom Meste	34
ZBIERKY A ICH OCHRANA	
Homola, Vladimír	
Ďalšia akvizícia do fondu požiarnictva	42
Homola, Vladimír	
Fotoalbum k storočnici prepojavacieho	
úseku lesnej železnice medzi Kysucami a Oravou	48
Janík, Mário	
Keltská minca z Kysúc	56
NOVINKY	
Majerčíková, Danka	
Archeologický prieskum na trase kysuckej diaľnice	60
Adamčík, Tomáš	
Česko-slovenská spolupráca s mestským obvodom Slezskou Ostravou	64

Príhovor riaditeľky

Vážení čitatelia,

Kysucký múzejník Vám opäť prináša pestrú paletu historických, kultúrnych a spoločenských štúdií z kysuckého regiónu, ktoré odhaľujú bohatú a niekedy menej známu minulosť nášho kraja. Práce autorov reflektujú rozličné obdobia i tématické okruhy a prinášajú poznatky viažúce sa k stredoveku cez obdobie svetových vojen až po súčasnosť, nechýbajú ani príspevky z oblasti archeológie a ochrany kultúrneho dedičstva.

V prvej časti nájdete štúdie zamerané na historický vývoj a každodenný život na Kysuciach. Adam Buchta mapuje tému staroby v stredoveku, Vladimír Homola ďalej dokumentuje príbehy Kysučanov, ktorí sa zúčastnili bojov za mexického cisára či osudy vojakov v prvej svetovej vojne. Daniel Husárik vo svojom príspevku prezentuje dramatické obdobie po prvej svetovej vojne, keď infekčné choroby vážne ohrozovali Kysuce a pri ich eliminácii významne pomohla zdravotná misia Lady Muriel Pagetovej. Milan Janík predstavuje vinohradníctvo a vinárstvo v Trenčianskej stolici podľa historických záznamov Mateja Bela a Marián Liščák prezentuje významný prameň k regionálnym dejinám – dobové periodikum Považský list. Danko Majerčíková sa vo svojom príspevku venuje židovským vlastníkom domov v Kysuckom Novom Meste, čím rozširuje poznanie o kultúrnej a spoločenskej rozmanitosti regiónu.

Kapitola *Zbierky a ich ochrana* prináša aktuálne informácie o ochrane kultúrneho dedičstva. Vladimír Homola informuje o novej akvizícii do fondu požiarnictva a predstavuje fotoalbum k storočnici lesnej železnice medzi Kysucami a Oravou. Mário Janík prináša článok o náleze keltskej mince, ktorá dokumentuje archeologické poznatky o Kysuciach.

V rubrike *Novinky* sa na záver dočítate o súčasných archeologických prieskumoch realizovaných pri výstavbe hlavného úseku kysuckej diaľnice, ktoré prinášajú nové poznatky o histórii a vývoji regiónu.

Verím, že spomenuté príspevky rozšíria Vaše vedomosti o našom krásnom regióne Kysúc a spríjemnia Vám letné dni.

Mgr. Helena Kotvasová

Starý človek v období
stredoveku (Zdroj:
www.wikimedia.org)

Staroba v stredoveku (1. časť)

MGR. ADAM BUCHTA

Starnutie a staroba sú prirodzenou súčasťou ľudského života. Vek nie je však spojený len s nazbieranými životnými skúsenosťami, ale aj s postupným strácaním síl a chorobami. Táto skutočnosť nútila ľudí už od najstarších čias premýšľať o tom, ako sa v starobe zabezpečiť. Čo robiť v prípade, že si človek už nie je schopný zarobiť na svoj denný chlieb v pote tváre? V stredoveku sa k tejto obave o živobytie pridal aj strach o život posmrtný. Celou spoločnosťou sa vinulo „memento mori“ – pamätaj na smrť. K spásu okrem modlitieb prispievali dary pre chudobných a kostol.

Preto sa v mnohých závetoch dajú nájsť zmienky o dare pre kostol, zbožnú fundáciu, napríklad pre siroty či na vybavenie kostola. Bohatí si mohli dovoliť aj konanie zádušných omší, a ak bol dar dosť veľký, nemuselo to byť len raz do roka, ale pokojne aj každý deň. Väčšina spoločnosti však bola chudobnejšia a obdarovanie cirkvi obrovským majetkom alebo založenie kláštora nebolo v ich silách. Napriek tomu aj oni dávali vo svojich posledných vôľach niečo na kostol, hoci by to malo byť len zaplatenie kňazovi a hrobárom za riadne kresťanské pochovanie.

Kým sa však začne plniť závet, treba nejako žiť. Ako teda môžeme zistiť plány tých šťastných, ktorí sa dožili vyššieho veku v stredoveku, napríklad na takých Kysuciach? Stojí pred nami niekoľko prekážok. Jednou z nich je to, že obyčajný človek bol prevažne negramotný a nepísal záväty ani zmluvy. K tomu sa nám mnoho dokladov zo stredoveku nedochovalo. Čas je neúprosným nepriateľom papiera a pergamentu a doklady nejakého obyčajného človeka nestáli takmer nikomu za odpísanie. Napriek tomu majú Kysuce isté šťastie. Kysuce boli neďaleko stredovekého mesta Žilina. Okrem spojenia cez žilinské právo, na základe ktorého boli vybudované niektoré staré obce, napríklad Kysucké Nové Mesto (1325), to bol aj fakt, že žilinskí dediční richtári boli od roku 1352 vlastníkami obce Krásno nad Kysucou. Môžeme preto oprávnenne predpokladať, že to, čo robili Žilinčania, platilo aj pre ľudí na Kysuciach. Je to dôležité preto, že súčasťou právnej knihy Žiliny sú aj prípisy – dôležité zmluvy, rozhodnutia a udalosti spojené so stredovekými dejinami mesta. Len tie najdôležitejšie veci sa nechávali pre väčšiu bezpečnosť zapísať do mestskej knihy. Vďaka tomu môžeme nazrieť aj do niekoľkých dokladov zameraných na zabezpečenie sa v starobe a vidieť, aká bola prax.

Vysvetlenie pojmov

Ešte pred samotnými príkladmi zo stredoveku je na mieste vysvetliť niekoľko pojmov a skutočností, ktoré budeme v príkladoch používať.

Treba si uvedomiť, že v stredoveku neexistoval dôchodok tak, ako ho vnímame dnes. Slovo dôchodok sa, ak bolo použité, chápalo v zmysle výnosu z vlastníctva či práva. Šľachtic tak mal dôchodok z vlastnenej pôdy, na ktorej pracovali poddaní. Mešťan mohol mať dôchodok z prenajatej pôdy, domu alebo práva na remeslo, pretože v stredoveku voľné podnikanie neexistovalo. Dôchodky v zmysle sociálneho zabezpečenia vznikli až pomerne nedávno, najskôr ako forma podpory štátnych úradníkov v starobe, prípadne ako sú-

kromné poistenie. Až dvadsiate storočie zaviedlo povinnosť prispievať si zo mzdy na dôchodok, a teda aj predstavu dôchodku pre všetkých. V minulosti však bol človek odkázaný sám na seba a svoju rodinu. Ak teda nemal prostriedky alebo silu zarábať si, zostávalo mu žobrať.

Deti v stredoveku sa rovnako ako dnešné snažili osamostatniť, mať vlastné živobytie a domácnosť. Preto, hoci rodiny boli často mnohopočetné, ak im v tom chudoba nezabránila, založili si už za života rodičov vlastný domov. Pomáhal im v tom aj inštitút odbitia. Ide o vyrovnanie dedičských nárokov, teda vyplatenie dedičstva už za života rodičov. Mladý človek síce stráca podiel na dedení po smrti rodičov, teda na tom, čo ešte môžu za života nahonobiť, zároveň však získava samostatnosť, prípadne, ak bol vyplatený v peniazoch, počiatočný kapitál do života.

Ak bol niekto šľachtic, podľa uhorského zvykového práva zachyteného v Tripartite od Štefana Verbóciho, dedili jeho dcéry len štvrtinu majetku, a aj to nie vo forme pôdy, ale mali sa vyplatiť peniazmi. Ak mal teda niekto štyri dcéry a syna, dievčatá si rozdelili štvrtinu majetku na štyri diely a synovi zostali zvyšné tri štvrtiny. Zároveň sa u šľachticov predpokladalo, že s rodičmi zostane v ich starobe žiť najmladší syn. Dostane však za to celý dom, v ktorom bývajú rodičia, pričom ostatné deti sa vyplatia. Toto je však ideálna možnosť a v praxi sa šľachtici súdili alebo si dom podelili na viacero dielov.

Bežní ľudia však delili majetok rovným dielom, a to medzi mužov aj ženy. Dediči bez ohľadu na pohlavie tak mali nárok na viac. Po odbíí dedičstva, ktoré sa robilo verejne pred svedkami, zostalo vyplatenému potomkovi iba predkupné právo na pozemky alebo dom po rodičoch, ak by sa ten predával. Ak sa teda predával nehnuteľný majetok, boli takíto potomkovia oslovení pred ostatnými, či nemajú záujem o kúpu majetku. Nemohli byť opomenutí, pretože by neskôr mohli celý predaj spochybniť.

Existovali dva druhy dedičstva. Jedno pochádzalo od otca a volalo sa *otcovizeň*. Tvoril ho majetok, ktorý získal či podedil otec. Hoci spoločne nadobudnutý majetok v manželstve patrilo obom manželom, niektoré náležitosti, napríklad vykonávané remeslo, patrili najmä v meste, kde boli cechy, do majetku muža. Vdova ho mohla vykonávať len dovtedy, kým sa znova nevydala.

Druhým dedičstvom bolo dedenie po matke a nazývalo sa *materizeň*. Tvoril ho majetok matky, a to jej veno, prípadné dedičské nároky a zdedené veci po rodičoch, ale aj *obvenenie*. *Obvenenie* býval dar, ktorý dával manžel manželke. Niekedy to bola pôda, ale najčastejšie šperky a peniaze, obvykle vo výške vena, ktoré priniesla. Tento majetok – *veno a obvenenie* – síce spravoval manžel, ale patrilo manželke a mal slúžiť na jej zabezpečenie, ak by manžel zomrel. Zložitost' dvojitého dedenia, a teda aj dvoch majetkov, niekedy ľudia riešili tak, že sa manželia navzájom ešte za života obdarovali svojím majetkom. Stali sa tak vzájomnými dedičmi, čím sa majetok právne zjednotil.

Stredoveký partnerský život bol omnoho pesterší ako náš dnešný. Mnoho ľudí absolvovalo viac ako jedno manželstvo. Niekedy sa sobášili ľudia aj s veľkým vekovým rozdielom, nie kvôli láske, ale aby zväčšili majetok, spečatili spojenectvo alebo získali pomoc s prácou či malými deťmi po ovdovení. Treba to zmieniť preto, že tak vznikala viacvrstvová sústava dedičných nárokov, kde s rôznymi nárokmi mohli vystupovať potomkovia z viacerých manželstiev a s veľkým vekovým rozdielom.

Keď sme si priblížili tieto rôzne pojmy, prejdime ku konkrétnym príkladom, ako sa na základe prípisov žilinskej mestskej knihy niektorí ľudia vyrovnali so starobou a ako si zabezpečili svoj „dôchodok“.

Odkázaná na seba

Ako vyzerala staroba v prípade, že doma nezostal žiaden potomok, ukazuje prípad zmienený v zápise mestskej rady zo 7. novembra 1462. Mestská

rada dávala do užívania dom po Lackovi Vajčiárovi mestskému pisárovi Ondrejovi. Dom bol momentálne opustený a rada sa zaväzovala, že ho v prípade potreby vyplatí. Dom zostal opustený pre predošlý spor, ktorý mestská rada rozhodla na základe krupinského práva. Dom mal zostať v majetku Žofky, vdovy po Lackovi Vajčiárovi, kým sa znova nevydá. S tým však nesúhlasili Lackovi strýkovia Ivan a Matúš, ktorí chceli dom získať.

Vdova Žofka, aby vôbec mohla prežiť, postupne predala všetok hnutelný majetok, potom aj pôdu a nakoniec chcela predajť aj dom. Jej situácia musela byť zúfalá, keďže bola ochotná vzdajť sa strechy nad hlavou. Dom však nikto nechcel kúpiť. Všetci sa báli nesúhlasu Ivana a Matúša, ktorých si nechceli pohnevať. Žofke hrozila smrť hladom, a preto sa mestská rada rozhodla osloviť Ivana, či nemá o kúpu domu záujem. Ivan predkupné právo odmietol a kde sa nachádzal jeho brat Matúš, nevedel. Dom tak zostával nepredaným a Žofka ho opustila. Mestská rada ho teda dala do užívania pisárovi Ondrejovi, aby nepustol. O tom, kam sa Žofka podela a čo urobila ďalej vo svojom neradostnom živote, nevieme z prameňov nič. Jej osud je tak príkladom neexistencie vonkajšej podpory a toho, že človek bol odkázaný len sám na seba, ak nevymyslel nejaké iné riešenie.

Dobrovoľné dochovanie

Záznam o dobrovoľnom doopatrovaní matky v starobe nachádzame v zmluve o vzájomnom dedení medzi Šimonom Švecom a jeho manželkou Barborou z 23. decembra 1481. Listina obsahuje príbeh Barborinej matky Korduly. Tá sa po smrti manžela Štefana Bezducha rozhodla predajť majetok po ňom, ktorý sa nachádzal v Žiline, Tomášovi Nemcovi za 16 zlatých. Okrem Barbory mala ešte syna Hanza a dcéru Dorotu. Obaja v tom čase žili už v Poľsku. Kordula si zobrala jednu tretinu peňazí od Tomáša Nemca a odišla za synom. Po druhú tretinu poslala dcéru Dorotu a po poslednú si opäť prišla sama.

Dcére Barbore nič nedala, a teda ju buď opomenula z dedičstva po otcovi, alebo bola Barbora už iným spôsobom odbitá a nemala naň nárok. Bez ohľadu na to sa po nejakom čase Kordula vrátila, pretože všetok majetok minula. Je možné, že jej deti v Poľsku zahynuli alebo sa s nimi rozhádala, o tom však listina mlčí. O jej osude v Žiline u dcéry Barbory svedčí mešťan Michal Prchala, ktorý uvádza, že po predaji majetku minula všetky peniaze a chudobná, bez ničoho, sa vrátila za dcérou Barborou, ktorá ju v chudobe dochovala. Kordula teda už v starobe nič nezískala. Samotná Barbora spolu s manželom dozývajú, že sa vrátila úplne chudobná a jej jediným majetkom bol akýsi plášť, ktorý po jej smrti venovali ako zádušný dar kostolu. Na tomto príklade vidíme, že Barbora dochovala svoju matku nezištne aj po tom, čo sa k nej na starobu vrátila úplne bez majetku. Dokonca by sa dalo povedať, že bola poškodená, pretože z majetku po otcovi nič nedostala. Dobrá vôľa voči rodičom teda nebola samozrejmosťou, no aj v stredoveku existovala.

Prosba

Z listiny, ktorou Tomáš a jeho syn Gál dávajú svoj dom v Žiline Gálovmu synovi Štefanovi Kováčovi z 10. decembra 1469, sa dozvedáme o prosbe spo-

jenej s prevodom majetku. Tomáš, ktorý bol kedysi richtárom v Bánovej, spolu so synom dávali svoj dom, ktorý vlastnili spoločne v Žiline, Štefanovi Kováčovi. Podľa dohody musel vyplatiť sumu 25 zlatých svojmu bratovi Matejovi. Ak by Matej pred vyplatením sumy zomrel, nárok na ňu prejde na jeho rodné sestry Hedvigu a Agnesu.

Listina je zaujímavá tým, že v nej Štefanov starý otec vyjadruje nepodmienenú prosbu pre svojho vnuka. V listine stojí: „*A k tomu ešte Tomáš Bánovský povedal Štefanovi: Milý synu, ak ma chceš do smrti chovať, dobre. Ak nechceš, ja na to nedbám, pretože tebe tvoja česť.*“ Táto prosba o dochovanie v starobe nie je podmienená, na rozdiel od vyplatenia brata. Ak by sa Štefan rozhodol zachovať kruto a starého otca nedochovať, ujmu by utrpela len jeho česť. Na držbu domu by to nemalo žiadny vplyv. Môžeme tak vidieť, že niekedy sa zabezpečenie v starobe vyjadrovalo pri odovzdávaní majetku akýmsi apelom na česť, ktorý však nebol právne vymáhateľný, na rozdiel od zmluvných podmienok dedičstva.

Iné spôsoby zabezpečenia v starobe zachované zo stredoveku si priblížime v pokračovaní tohto článku v niektorom z ďalších čísel Kysuckého múzejníka.

Literatúra

BUCHTA, Adam: Príprava na starobu v stredoveku. In: *Zborník Kysuckého múzea*, roč. 22, číslo 1–2. Kysucké múzeum : Čadca, 2021.

BUCHTA, Adam: Žilinský dedičný richtár Hieronym a jeho zápas o bohatstvo. In: *Acta regionalia*, Vol. III/IXX, Nr. 1–2, 2018.

CICERO, Markus Tullius: Kato starší a stáří. In: CICERO, Markus Tullius: *Dvě rozmluvy*. Praha : Státní nakladatelství Krásné literatury, hudby a umění, 1960.

KUCHAR, Rudolf (ed.): *Žilinská právna kniha, Preklad Magdeburského práva zápis právnych*

úkonov Žilinských mešťanov. Bratislava : VEDA, 2009.

NODL, Martin: *Středověk v nás*. Praha : Argo, 2015.

PAPSONOVÁ, Mária (ed.): *Sasko-Magdeburské právo na Slovensku, Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Žilina : Euro Kodex, 2014.

RYŠÁNEK, František: *Slovník k Žilinské Knize*. Bratislava : Vydavatel'stvo Slovenskej akademie vied, 1954.

ŠTENPIEN, Erik (ed. et trans.): *Tripartitum*. Bratislava : Euro Kodex, 2008.

Príslušníci rakúsko-uhorského dobrovoľníckeho zboru vyslaného na podporu cisára Maximiliána Habsburského
(Zdroj:www.Wikipedia.com)

Kysučania v boji za mexického cisára

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

Menej známou kapitolou dejín Habsburgovcov bol pokus inštalovať Maximiliána, mladšieho brata Františka Jozefa I., na mexický trón. Tento pokus o vytvorenie mexického cisárstva na čele s Maximiliánom Habsburským patrí medzi najbizarnejšie a zároveň najtragickejšie príbehy 19. storočia, ktoré sa priamo dotýkajú Habsburgovcov. Kľúčovú úlohu v ňom zohrali ambície európskych mocností, osobná ctižiadostivosť Maximiliána, vnútorné rozpory v Mexiku a v neposlednom rade aj nepochopenie tamjšej realít. Akokoľvek vzdialené sa tieto udalosti môžu zdať, medzi snahou o vytvorenie mexického cisárstva a regionálnymi dejinami Kysúc možno nájsť prekvapivé prepojenia. Skôr než sa k nim dostaneme, je potrebné načrtnúť dobový kontext a predstaviť hlavnú postavu týchto udalostí. Ferdinand Maximilian Joseph von Habsburg-Lothringen, ako

znelo celé meno mladého Habsburga, sa narodil 6. júna 1832 vo viedenskom Schönbrunne. Už ako chlapec prejavoval výrazný intelekt, umelecké nadanie a záujem o vedu (najmä botaniku). V mladosti vstúpil do námorníctva, kde rýchlo postupoval v kariére až na hodnosť admirála rakúskeho námorníctva. V tomto období sa formovali aj jeho liberálnejšie názory, ktoré neskôr zohrali úlohu v udalostiach opísaných v tomto článku.

Mexiko, pôvodne kolónia španielskeho kráľovstva, sa po osamostatnení ocitlo v chaose občianskych vojen medzi liberálmi a konzervatívami, ako aj v rýchlo sa striedajúcich režimoch. Od roku 1859 stál na čele štátu prezident Benito Juárez – právnik indiánskeho pôvodu, ktorý zaviedol viaceré radikálne reformy, napríklad zosúhlasenie majetku rímskokatolíckej cirkvi. V roku

Príchod Maximiliána a jeho manželky do Mexika – prístavu Veracruz (Zdroj:www.Wikipedia.com)

1861 sa Juárez pokúsil riešiť prázdnu štátnu pokladnicu vyhlásením moratória na splácanie zahraničných dlhov, čím si proti sebe pošťval Španielsko, Francúzsko a Veľkú Britániu. Táto situácia poskytla Francúzsku a Španielsku zámienku na vojenskú intervenciu. Kým Francúzsko pod vedením Napoleona III. malo záujem o vytvorenie závislého štátu na americkom kontinente, Španielsko pôvodne dúfalo v obnovu svojho bývalého vplyvu v regióne, od čoho však napokon ustúpilo. Mexickí konzervatívci, ktorí boli porazení v občianskej vojne, odišli do exilu do Európy a práve oni sa už v roku 1859 obrátili na Maximiliána s ponukou, aby sa stal mexickým panovníkom. Ten však ponuku najprv odmietol (pod vplyvom svojej rodiny). Situácia sa zmenila po francúzskej intervencii, keď francúzske jednotky obsadili hlavné mesto Ciudad de México a vyhlásili cisárstvo. Francúzsko následne hľadalo panovníka, ktorý by novému režimu dodal legitimitu, a Maximilián sa javil ako vhodný kandidát. Ponuku napo-

kon prijal v roku 1863, pričom sa vzdal svojich dynastických práv v Európe.

Maximilián sa do Mexika prepravil fregatou Novara a 28. mája 1864 sa vylodil vo Veracruze. Habsburský dvor zaujal k celej situácii ambivalentný postoj. František Jozef I. ho síce oficiálne nepodporil, no poskytol mu finančnú pomoc a umožnil verbovanie dobrovoľníkov naprieč monarchiou. Maximilián nepricestoval sám, ale priviedol so sebou aj dobrovoľníkov z rôznych častí monarchie, ktorí tvorili expedičný zbor. Práve tu sa začína menej známa kapitola spojená s Kysucami, keďže medzi členmi tohto zboru sa nachádzalo hneď niekoľko mužov pochádzajúcich z Kysúc:

Ján Gábris (v záznamoch uvedený ako **Gabrisz János**) – narodený v roku 1832 v Čadci v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky a maďarsky. Údaje o povolani chýbajú. Do služby vstúpil 7. 11. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako strelec (vojak ľahkej

Imperiálna štandarda Mexika
v rokoch 1864 až
1867 (Zdroj:www.
Wikipedia.com)

pechoty) v rámci 18. streleckej roty. Padol pri Pantla de Olarté (v štáte Veracruz v Mexiku).

Ján Jelenák/Jellenák (v záznamoch uvedený ako **Jellenák János**) – narodený v roku 1832 v Horelici (v tomto období samostatnej dedine) v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky a maďarsky. Údaje o povolani chýbajú. Do služby vstúpil 15. 9. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako poľovník v 5. streleckej rote. Dňa 16. 6. 1866 padol do zajatia v bitke pri Santa Gertrudis (v mexickom štáte Tamaulipas) a následne sa rozhodol podľa záznamov dobrovoľne zostať v Mexiku. Bitka pri Santa Gertrudis skončila rozhodným víťazstvom mexického republikánskeho vojska.

Jozef Odlivák (v záznamoch uvedený ako **Odlivak Jozef**) – narodený v roku 1829 v Turzovke v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky, pričom ďalšie jazyky pri ňom nie sú uvedené. Údaje o povolani chýbajú. Do služby vstúpil 12. 7. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako strelec v 12. streleckej rote. Dňa 7. 4. 1867 sa vrátil domov.

Pavol Palúch/Paluch (v záznamoch uvedený ako **Paluch Paul**) – narodený roku 1830 v Klu-

bine v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Údaje o povolani chýbajú. Hovoril po slovensky a nemecky. Do služby vstúpil 14. 10. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako strelec v 2. streleckej rote. Dňa 16. 6. 1866 padol do zajatia v bitke pri Santa Gertrudis a neskôr bol v rámci výmeny zajatcov prepustený a prepravený do Európy na palube korvety SMS Dandolo.

Jozef Slovák (v záznamoch uvedený ako **Szlovak Jozef**) – narodený v roku 1834 vo Svrčinovci v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky, pričom údaje o ďalších jazykoch chýbajú. Chýbajú aj údaje o povolani. Do služby vstúpil 6. 12. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako strelec v 18. streleckej rote. Dňa 20. 1. 1867 prestúpil do radov Mexickej cisárskej národnej armády (po rozpustení dobrovoľníckeho zboru).

Jozef Baranec (v záznamoch uvedený ako **Baranetz Josef**) – narodený v roku 1832 v Ochodnici v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky, pričom údaje o ďalších jazykoch chýbajú. Chýbajú aj údaje o povolani. Do služby vstúpil 16. 4. 1866 (v tom čase bol slobodný), pričom je uvedená poznámka, že ešte

Kysuce známe i neznáme

Lod' SMS Dandolo ktorou sa Pavol Palúch z Klubiny preplavil z Mexika domov

Poštová známka z roku 1866 s vyobrazeným Maximiliánom I. ako mexickým cisárom (Zdroj:www.Wikipedia.com)

Záber na popravčiu čatu, ktorá zastrelila Maximiliána I. Každý z členov čaty dostal od Maximiliána 20 pesos, aby mu nemierili na hlavu a jeho matka ho mohla stále poznať (Zdroj: Reddit)

predtým slúžil v cisársko-kráľovskom 2. pešom pluku. Napokon nebol do Mexika odoslaný (pravdepodobne kvôli koncu konfliktu).

Martin Budoščák (v záznamoch uvedený ako **Budoscsák Márton**) – narodený v roku 1833 v Starej Bystrici v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po slovensky, ne-

mecky a maďarsky. Údaje o povolaní chýbajú. Do služby vstúpil 7. 9. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako husár (jazdec) v 5. husárskej eskadróne. Dňa 13. 4. 1867 sa vrátil domov.

Ján Dodek (v záznamoch uvedený ako **Dodek Johann**) – narodený 1834 v Turzovke v Trenčianskej župe. Podľa záznamov bol katolík. Hovoril po

Portrét Maximiliána I. Mexického ako mexického cisára.
Portrét je z roku 1865 a dielo maliara Alberta Gräfle
(Zdroj: www.Wikipedia.com)

slovensky, pričom údaje o ďalších jazykoch chýbajú. Chýbajú aj údaje o povolání. Do služby vstúpil 8. 11. 1864 (v tom čase bol slobodný). Slúžil ako strelec v 18. streleckej rote. Údaje o ňom obsahujú poznámku, že 26. 3. 1865 bol prepustený z vojska ako „tulák/vagabund“ a poslaný domov cez Ľubľanu. Neskôr sa v roku 1866 skúsil prihlásiť znovu, bol prijatý, ale do Mexika už neodplával. Dňa 24. 6. 1866 bol definitívne prepustený.

Literatúra

TARDY, Lajos: AZ 1864-1867. ÉVI MEXIKÓI „ÖNKÉNTES HADTEST” MAGYARORSZÁGI RÉSZTVEVŐI In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. évfolyam, Hadtörténeti Intézet (Budapest, 1990).

Maximilián po príchode do Mexika musel čeliť občianskej vojne medzi republikánskymi vojskami Benita Juárez a monarchistickými silami podporovanými Francúzskom. Jeho pozícia sa postupne oslabovala, keďže konzervatívci boli nespokojní s jeho liberálnymi krokmi, zatiaľ čo liberáli ho vnímali ako cudziu bábku. Napätie vyústilo do tzv. „čierneho dekrétu“ z roku 1865, ktorý umožňoval zastreliť všetkých odporcov režimu a výrazne eskaloval násilie. Situácia sa ďalej zhoršila po tom, čo Napoleon III. stiahol francúzske vojská z Mexika pod tlakom finančných nákladov aj Spojených štátov, ktoré presadzovali Monroeovu doktrínu. Maximilián sa napriek tomu rozhodol v krajine zostať. Po ústupe z Ciudad de México sa uchýlil do mesta Santiago de Querétaro, kde sa opevnil v kláštore. Po dvojmesačnom obliehaní bol zajatý republikánskymi jednotkami a postavený pred vojenský súd, ktorý ho odsúdil na smrť. Napriek snahám viacerých európskych panovníkov, osobností ako Victor Hugo či Giuseppe Garibaldi a dokonca aj ponukám na výkupné bol rozsudok vykonaný. Maximilián bol 19. júna 1867 popravený zastrelením a jeho telo bolo následne prevezené do Európy a uložené v cisárskej hrobke vo Viedni.

Príbeh Kysučanov v Mexiku ukazuje, že aj vzdialené svetové udalosti 19. storočia sa dotýkali obyvateľov regiónov, ktoré dnes vnímame ako periférne. Slúži ako pripomienka rôznorodého nasadenia vojakov v období Habsburskej monarchie a zároveň otvára menej známe kapitoly regionálnych dejín Kysúc v globálnom kontexte celosvetových dejín.

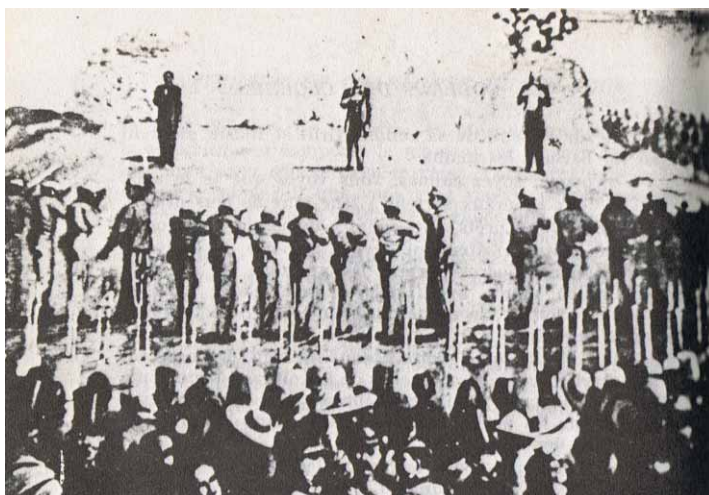
KAŠPAR, Oldřich: *Dějiny Mexika*. Nakladatelství Lidové noviny : Praha 1999.

OPATRŇÝ, Josef: *Stručné dějiny států. Mexiko*. Libri : Praha, 2003.

Kysuce známe i neznáme

Obráz zachytávajúci posledné momenty Maximiliána pred jeho zatknutím (Zdroj:www.Wikipedia.com)

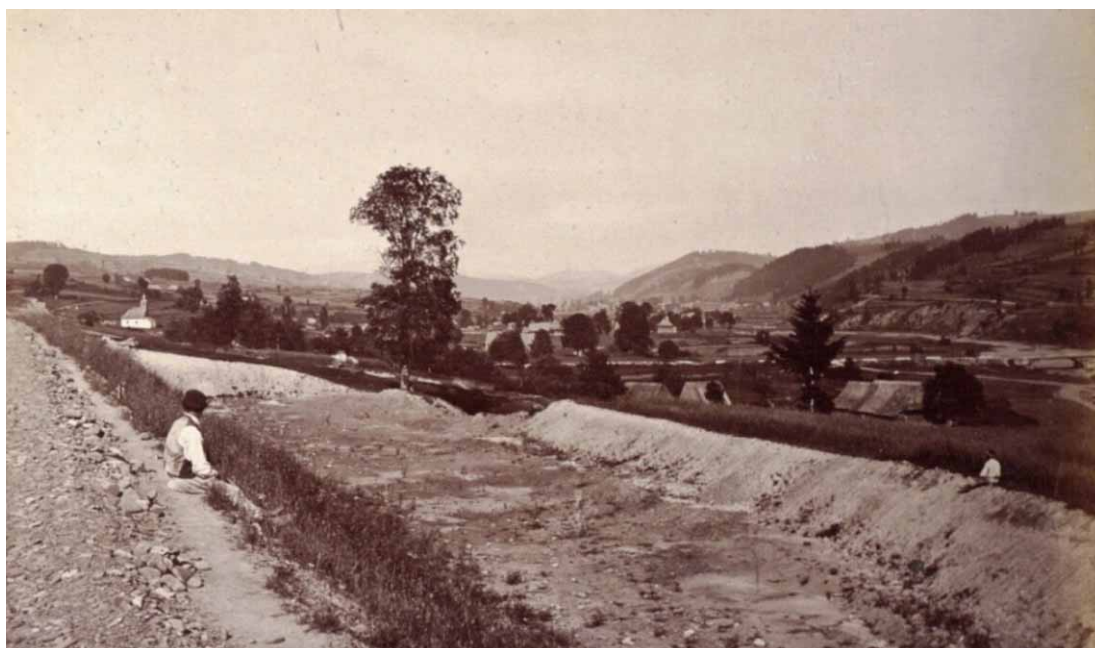

Fotografia z popravy Maximiliána I. Mexického (vpravo) (Zdroj:www.Wikipedia.com)

Kysučania v Mexiku – mapa (Zdroj:www.Wikipedia.com)

Pohľad na Svrčinovec
na prelome 19. a 20.
storočia (Zdroj:
Archív ŽSR)

Osudy dobrého vojaka Strýčka za svetovej vojny: Na front (2. časť)

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

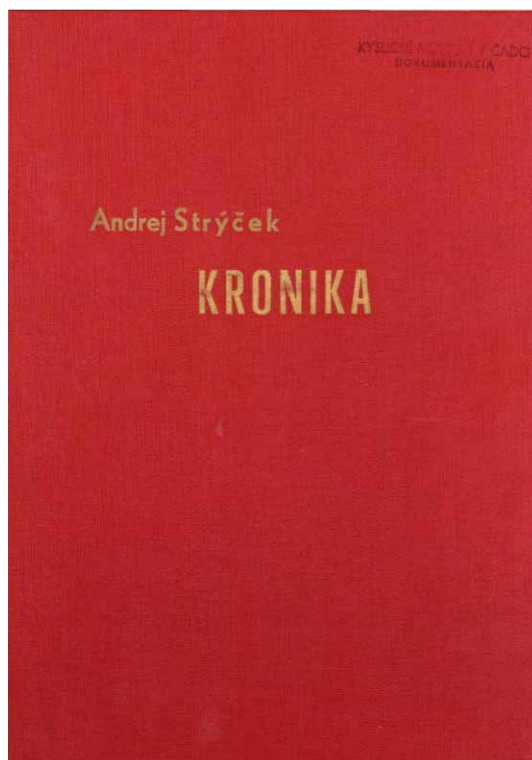
Vypuknutie 1. svetovej vojny hlboko zasiahlo osudy stoviek miliónov ľudí. Hoci sa historické výskumy tradične zameriavajú najmä na politické a vojenské aspekty tohto globálneho konfliktu súčasníkmi nazývaného, „Veľká vojna“, ľudský rozmer často zostáva v úzadí. Osudy jednotlivcov, či už civilistov alebo vojakov, tak bývajú zatlačené do pozadia veľkých – politických a vojenských dejín. Denníkové zápisky vojakov predstavujú hodnotný a autentický pohľad na každodenné reálie 1. svetovej vojny spojené s útrapami, ale aj zábleskami nádeje. Hoci sa frontové línie a bojové operácie 1. svetovej vojny Kysuciam priamo vyhli, konflikt zasiahol región prostredníctvom stoviek odvedených mužov, ktorých neprítomnosť bolestne poznačila životy ich rodín doma v zázemí. Nemou pripomienkou urputných

bojov „Veľkej vojny“ vpísanou do kameňa sú tak na Kysuciach len pamätníky a pamätné dosky venované tým nešťastníkom, ktorí sa už domov z frontu nevrátili. Z pohľadu regionálnych dejín tak môže 1. svetová vojna pôsobiť ako vzdialená udalosť generácie praprarodičov. O to unikátnejšie sú zápisky vojaka a rodáka z Kysúc slúžiaceho v 71. pešom pluku. Denníkovo ladené zápisky s názvom *Kronika: Moja účasť v prvom zahraničnom odboji v rokoch 1917, 1918 a 1919* sa nachádzajú v zbierkovom fonde Kysuckého múzea zapísané pod evidenčným číslom H 388 s prírastkovým číslom 1984/0385. Andrej Strýček (pozn. v matričnom zázname bol uvedený ako Andreas, vo svojich zápiskoch opakovane používa obe mená Andrej aj Ondrej. Na samom konci svojich zápiskov sa podpísal ako Andrej a túto po-

dobu mena budeme v článku aj používať) v nich prináša svoj jedinečný pohľad na udalosti bojov 1. svetovej vojny, do ktorej priamo zasiahol najskôr ako vojak Rakúsko-Uhorska a neskôr aj ako československý legionár v Taliansku. V najnovšom vydaní Kysuckého múzejníka vám prinášame ďalšiu časť z jeho spomienok.

Idylické spomienky na detstvo, na ktoré spomína Andrej Strýček (v autorovom článku uverejnenom v Kysuckom múzejníku, ročník 6, číslo 1/2025, s. 6 – 11.), ešte viac podtrhuje malebnosť leta 1914. Kronikár vo Svrčinovci – rodisku Andreja Strýčka zachytil krásu leta roku 1914 nasledovne: „Pamätný rok 1914 sa začínal ako ostatné roky v reťazi času. Prešla pekná jar a vrcholilo horúce leto. Seno už bolo pokosené a uložené na povalách, kde príjemne rozvoniavalo. Občania sa pomaly pripravovali na chudobnú žatvu ovsíka a jačmeňa. Úroda sa ukazovala sľubná. Vetrík ihral s klasmi, ktoré čoskoro mali zaplniť naše stodoly. Chlapi si akosi pomaly, lenivo pripravovali kosy s „hrabkami“, ktorými mali pripraviť Boží dar do stodoly... Všetko išlo ako obyčajne – a predsa! Sem tam sa pošuškávalo, že vo svete je voľajaké dusno. Starí ľudia spomínali kadejaké znamenia, akési príznaky čohosi, čo sa nedalo dobre vysloviť.“

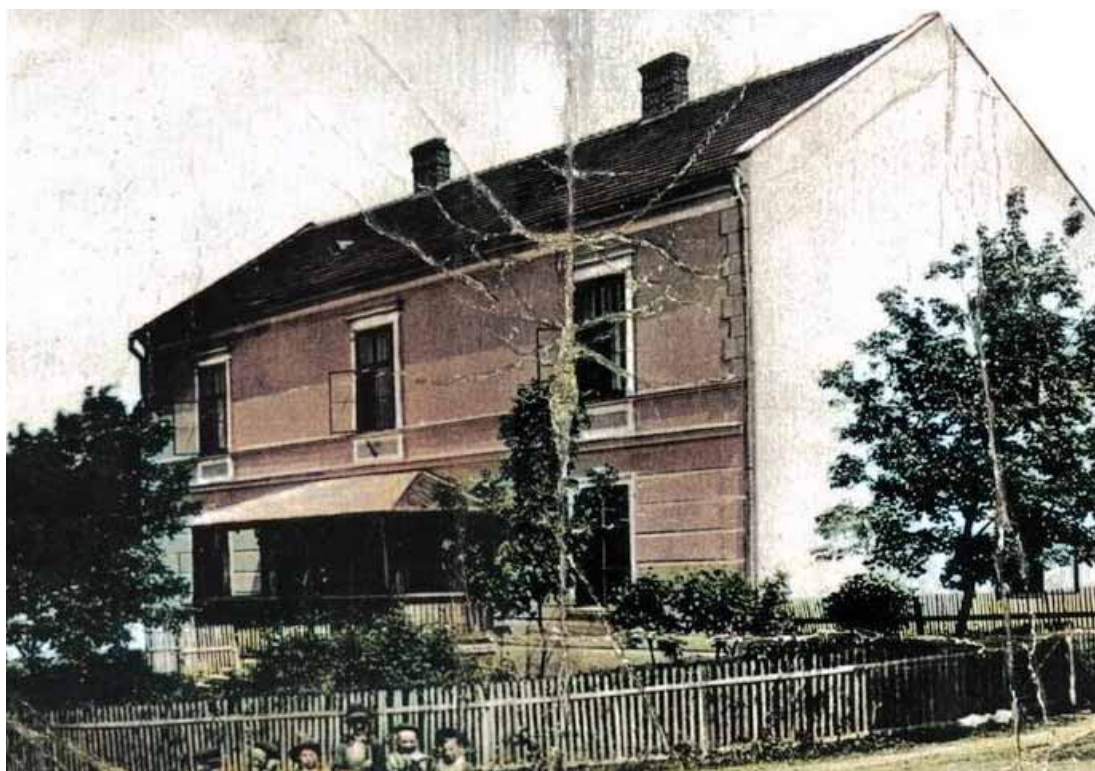
Predzvestou udalostí, ktoré ovplyvnili ďalší osud Strýčka sa tak stal atentát na následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofiu Chotkovú 28. 6. 1914. Atentát sa napokon stal zámienkou na rozpútanie 1. svetovej vojny. Sám Andrej Strýček si okolnosti atentátu vo svojich zápiskoch všima nasledovne: „Gavrilo Prinčip zavraždil Franza Ferdinanda, rakúsko-uhorského následníka trónu dňa 27. júla 1914“ (pozn. nielen prepis mien je viac fonetický, ale autorovi zápiskov sa do nich vkradol aj tlačiarenský škriatok. Atentát sa stal 28. júna) *Srbi majú svoj národný sviatok „Vidovdan“* (pozn. srbsky Видовдан – v preklade Deň. sv. Víta, Vítov deň. Ide o významný pravoslávny

Obálka zápiskov Andreja Strýčka
(Zdroj: Zbierkový fond KM)

sviatok. Podľa gregoriánskeho kalendára sa oslavuje práve 28. 6.) V tento deň sa mali začať vojenské cvičenia tam v Sarajeve. To pobúrilo národné cítenie Srbov. Bola tu príležitosť pomstiť sa. Franz Ferdinand bol zavraždený aj s manželkou.“ A hneď pokračuje staťou textu nazvanou príznačne: *Prvá svetová vojna: „Rakúsko-Uhorsko ihneď vypovedalo vojnu malému Srbsku. Nemecko sa pripojilo pomáhať Rakúsku. Rusi išli pomáhať Srbsku. Nemci vypovedali vojnu Rusku. Francúzsko Nemecku. Angličania tiež Nemecku, pozdejšie i Taliansko. Po boku Nemcov bojovali i Rumuni, Bulhari a Turecko. V roku 1917 i Amerika bojovala proti Nemecku. A tak vznikla prvá svetová vojna.“* Z historického hľadiska je to zaujímavý moment – Rumunsko totiž v skutočnosti bojovalo na strane Dohody (proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku). Strýček si to vo svojich spomienkach po rokoch poplietol (pravdepodobne

*Budova niekdajšieho
okresný úrad v Čadci
v období 1. svetovej
vojny (Zdroj: [www.
staracadca.pastorek.org](http://www.staracadca.pastorek.org)
(kolorované autorom)*

*Trén rakúsko-uhorskej
armády. Na takomto či
podobnom jazdil aj
Strýček počas vojenskej
služby (Zdroj: Internet)*

Dobový záber na časť Milówky v čase 1. svetovej vojny (Zdroj: Milówka na starej fotografii)

kvôli chaosu na balkánskom fronte. Svoju rolu mohla zohrávať aj skutočnosť, že svoje spomienky spisoval už vo vysokom veku).

Od udalostí „vysokej politiky“ a medzinárodnej situácie v Európe Andrej Strýček pokračuje vo svojich spomienkach opisom bezprostredných udalostí vo Svrčinovci v čase mobilizácie. „Keď bola vyhlásená mobilizácia, môj otec bol fojtom, richtárom. Na bielom koni sa niesol a volal z plného hrdla: – Ludia, je vojna, treba ísť brániť krajinu, vojaci nech idú k svojim regimentom. My sme nemali ešte v tom čase vojaka. Na Čiernom býval „kermaš“ – hody v prvú nedeľu po sv. Ignácovi /31. júla/. I bolo plaču, ženy matky utrápené. Po mobilizácii mužov prišla mobilizácia koní a povozov začiatkom augusta. Prišiel rozkaz, aby každý, kto má kone a aby sa pripravil na sobotu dňa 8. augusta a došiel do Čadce na trhovisko. Nech si každý zoberie krompáč, lopatu, pílu, lampáš a na jeden týždeň krmivo pre kone a jedivo pre seba.“

Strýčkove spomienky dotvárajú obraz udalostí, ktoré zachytil na stránkach pamätnej knihy svrčinovský kronikár. „Z Čadce prišiel na koni

osobitný posol s tým, aby sa hneď v obci rozhlásil „mobilizačný ohlas“. 31. júla 1914 nastal v obci (pozn. vo Svrčinovci) nečakaný ruch. Okolo ½ 10 hod. dopoludnia boženík Pavol Jurišta sadol na koňa a galopom hnal na Nižný koniec obce, potom Za Vrchy, odtiaľ na Vyšný koniec a do Zádokov. Tu už bol jeho kôň celý biely od peny – len sa tak s neho lialo. Za boženikom ako čierna chmára sa tiahlo bedákanie a plač žien i detí a tupé preklínanie mužov. Vojna! Narukovať!“ jedným dychom roznášal po našich placoch boženík. Celá dedina sa rozplakala srdcervúcim nárekom. Na ploty a na steny domov čoskoro nalepili mobilizačný ohlas.“

Pod mobilizačným ohlasom bol podpísaný Károly Schwartz, hlavný slúžny okresu Čadca (pozn. šlo o administratívnu a správnu funkciu vyššieho úradníka v rámci riadenia na úrovni jednotlivých okresov naprieč monarchiou. Jeho právomoci v sebe spájali výkonnú a súdnu moc na úrovni okresu. Dohliadal napríklad na poriadok v obciach, správu daní a v prvej inštancii rozhodoval aj v (menej závažných) trestných a civilných sporoch). Okolnosti svojho odchodu k vojsku

Pohľad na Krakov v roku
1914 (Zdroj:www.
Wikipedia.com)

rakúsko-uhorskej monarchie zachytáva Andrej Strýček na stránkach svojich pamätí nasledovne: „Môj otecko mal jedného koňa, sused Juraj Kulla mal tiež jedného. Spriahli sa. Juraj Kulla sa koňom nerozumel. S koňom furmanil jeho syn Štefan, ten bol regrútom, vraj nemohol ísť. Zostával náš otecko. Bolo pred žatvou. Uvažoval som, že tú žatvu nebudem vladať. Prosil som rodičov a ponúkol sa, že pôjdem. Išlo mi o to, že sused dal rodičom aj peniaze, až pätnásť korún, potom i naši chystali peniaze na cestu, uvarili sliepku, napiekli osúchov, syr s maslom a pažitku do toho a, že tieto dobroty budú moje, keď ma pustia. Na podopretie mojej túžby som spomenul, že sused Kudel mi pomôže, keď nebudem niečo vladať. Dali sme na voz truhlicu, do nej zásoby a vybrali sa v mene božom do Čadce. Tatko, mamka a ja. V tú noc sme ešte spali s oteckom na sene spolu. Ešte moja cesta nebola úplne dohodnutá. Bola reč o tom či ma pustia s tými koňmi tam v Čadci, lebo som mladý a slabý. A keď sme už išli z trhoviska k východu, posadili ma na truhlicu a otecko išiel za vozom ako rezerva. Komisia preberala kone a vozy a oceňovala ich. O mojej osobe sa nedeбатovalo a tak som onoho dňa 8. augusta 1914 začal život a účasť vo I. svetovej vojne.“

V ďalšej časti svojich zápiskov opisuje emotívnu rozlúčku s rodičmi pred svojim odchodom na front. „Išli sme na tých povozoch z Čadce hore na Svrčinovec, Čierne – smer Poľsko. Išli so mnou

na voze ešte otecko a mamička hore na Svrčinovec. Mamka kúpila v Čadci sliviek. Vozy stáli na ceste. Posadali sme tam u Čudka pod dáždňik, pršalo, mamka slivky vysypala a núkala, abych jedol a plakala. Objali sme sa, vybozkávali a s plačom rozišli. Otecko išiel so mnou až na Skalité. Tam sme sa pozde rozišli s plačom. Ostal som sám.“

Ondrej Strýček, sprevádzajúci vojsko ako trén-kočič (pozn. archaické pomenovanie pre vojenský zásobovací oddiel obvykle ťahaný koňmi) tak spoločne s ďalšími vojakmi absolvoval pochod do Poľska a ďalej na východný front. Vo svojich zápiskoch si zaznamenal jeho priebeh v stati nazvanej Cesta do Krakova. „Vozy a vozy – nekonečný rad. Ráno sme už boli na Milovke (pozn. Milówka je malá vidiecka obec (gmina) v dnešnom južnom Poľsku v Sliezskej vojvodstve) za hranicami Slovenska. Chlapi boli opití, predháňali sa ktorý pred ktorého. Ja som bol slabší, išiel som pomalšie. Došli sme do Živča (pozn. myslí sa tým Żywiec) Tam so stál pri studni. Kúpil som pohľadnicu s tou studňou. Písal som domov prvý list – kartu. Urobil som krížik na tú kartu, že som nocoval pri tej studni. V Krakove sme boli na veľkom priestranstve za mestom. Za naším trénom tiekla rieka Visla. Jedného dňa som išiel napájať dole do tej Visly. Kôň, na ktorom som sedel si išiel ľahnúť v tej vode. Preskočil som na druhého. Tak som kone napojil.“ (Pokračovanie v ďalšom vydaní.)

Kysuce známe i neznáme

Dobový pohľad na Živiec (Żywiec) v období 1. svetovej vojny (Zdroj: www.historia.beskidia.pl)

Časť Živca nazývaná Rudza, studňa opisovaná Strýčkom sa nachádzala zrejme práve tu (Zdroj: www.historia.beskidia.pl)

Pramene a literatúra

MV SR Štátny archív Bytča, pracovisko Archív Čadca, *Pamätná kniha obce Svrčinovec*.

TURÓCI, Martin et al. *Svrčinovec : monografia obce*. Vydanie prvé. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci/Obec Svrčinovec, 2018.

GACÍK, Milan – KIRIPOLSKÁ, Anna – KIRIPOLSKÝ, Milan: *Svrčinovec*. 1. vyd. Svrčinovec : Obec Svrčinovec.

Obed počas stravovacej
akcie (Zdroj: W. Blunt:
Lady Muriel)

Hlad, týfus a nádej: Kysuce a misia Lady Muriel Pagetovej (1919 – 1922)

PHDR. DANIEL HUSÁRIK

Slovensko po rozpade monarchie

Koniec prvej svetovej vojny priniesol obyvateľom Slovenska zásadnú politickú zmenu. Po rozpade Rakúsko-Uhorska sa Slováci stali súčasťou novovzniknutého Československa. Vznik republiky bol síce sprevádzaný veľkými očakávaniami, realita prvých povojnových rokov však bola mimoriadne tvrdá. Krajina bola vyčerpaná štyrmi rokmi vojny, hospodárskym rozvratom a nedostatkom potravín. Chýbali lieky, lekári, pracovné príležitosti aj základné hygienické podmienky. Najťažšia situácia panovala na severe Slovenska

– v horských oblastiach Kysúc, okolo Turzovky. Dcéra prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka, doktorka Alice Masaryková, opísala situáciu vo februári 1919 dramatickými slovami: „*Príďte a pomôžte nám! Stojíme na okraji priepasti. Naše deti umierajú. Podmienky sú zúfalé.*“

Táto prosba sa stala impulzom pre príchod britskej humanitárnej misie pod vedením Lady Muriel Pagetovej. Jej pracovníci následne patrili medzi prvých zahraničných zdravotníkov a sociálnych pracovníkov, ktorí systematicky pôsobili na Slovensku.

Kysuce – zabudnutý kraj republiky

Kysuce patrili po roku 1918 medzi najchudobnejšie oblasti Československa. Drsné prírodné podmienky, rozdrobené hospodárstva a slabá infraštruktúra spôsobovali, že život miestnych obyvateľov bol už pred vojnou veľmi ťažký. Povojnová kríza situáciu ešte výrazne zhoršila. Mnohí obyvatelia severného Slovenska si pred vojnou privyrábali sezónnymi prácami v dolnom Uhorsku alebo odchádzali za prácou do Ameriky. Voja však tieto možnosti prerušila. Peniaze od emigrantov prestali prichádzať a návrat k pôvodným spôsobom obživy bol prakticky nemožný.

Britskí pracovníci opisovali miestne pomery ako šokujúce: „V horských dedinách spávali roľníci často po osem až pätnásť ľudí v jednej neutranej miestnosti. Ležali na slame alebo po štyria či piati v jednej posteli, zdraví spolu s chorými.“ Chudoba sa prejavovala aj na strave a oblečení. Deti chodili do školy hladné, často bosé a v roztrhaných šatách. Jeden z členov misie si všimol: „Predtým, než sa začalo podávať polievkové jedlo, prinášali si na jedenie iba kus tmavého tvrdého chleba alebo studený zemiak.“ Rodiny žili v malých dreveniciach bez kanalizácie, často spolu s hospodárskymi zvieratami. Hygiena bola minimálna a infekčné choroby sa šírili veľmi rýchlo. Najväčším problémom boli epidémie týfusu a kiahní, ktoré zasiahli predovšetkým okolie Turzovky. Situáciu komplikoval katastrofálny nedostatok zdravotníkov. V celom regióne pripadal jeden lekár na desaťtisíce obyvateľov. Nemocnice prakticky neexistovali a vyškolené zdravotné sestry boli zriedkavosťou.

Od prevratu k humanitárnej pomoci

Prvé mesiace po vzniku Československa boli na Kysuciach mimoriadne dramatické. Už 3. novembra 1918 vznikla v Čadci Revolučná Slovenská národná rada pre Čadcu a okolie, ktorá spolu s miestnymi a okresnými národnými výbormi prevzala správu regiónu. Nové orgány museli riešiť nielen zabezpečenie verejného poriadku a záso-

Lady Muriel Pagetová
(Zdroj: W. Blunt: Lady Muriel)

bovania, ale aj vážnu zdravotnú situáciu. K už existujúcim infekčným chorobám sa pridali škvrnitý týfus, ktorý do regiónu prinášali vojaci vracajúci sa z frontov i utečenci z vojenských nemocníc a karanténnych táborov. Najťažšia situácia panovala v Turzovke, vtedy najväčšej a zároveň najroztrúsenejšej obci na Slovensku. Miestny lekár obec počas prevratových udalostí opustil a starostlivosť o obyvateľstvo zostala na miestnych predstaviteľoch, učiteľoch a duchovných. Pomoc organizovali Rudolf Mičura, Jozef Brix, kňazi Karol Točík a Štefan Fundárek, richtár Michalička a mnohí ďalší dobrovoľníci. Významnú úlohu zohrávali aj slovenskí učelia a učiteľky pôsobiaci na kysuckých kopaniciach, ktorí sa popri vyučovaní podieľali na zdravotnej a sociálnej pomoci. V Čadci a ďalších obciach vznikli dobrovoľnícke jednotky Slovenskej gardy a ženy zapojené do činnosti Červeného kríža pomáhali chorým, vojakom i sociálne odkázaným rodinám.

Ludovít Janota (Zdroj:
Zbierkový fond KM)

Dôležitým organizátorom pomoci sa stal tajomník okresného národného výboru Ľudovít Janota. Vďaka jeho kontaktom na splnomocneného ministra pre správu Slovenska Vavra Šrobára a zdravotníckeho referenta Ivana Háľka sa podarilo pre Kysuce zabezpečiť mimoriadnu podporu. Do Turzovky prišiel nový obvodný lekár MUDr. Adolf Staneček s manželkou Marínou, ktorí začali organizovať zdravotnú službu pre obyvateľstvo postihnuté epidémiami a povojnovou biedou. Práve v tomto období sa začala pripravovať jedna z prvých veľkých humanitárnych akcií na Slovensku. Z iniciatívy Alice Masarykovej a Lady Muriel Pagetovej vznikla pomocná misia, ktorá si za svoje hlavné pôsobisko vybrala Turzovku. V budove starej lekárně sa usadili členky britskej misie pod vedením Frances Marstonovej, zatiaľ čo v miestnej škole vznikla provizórna nemocnica pre pacientov s infekčnými chorobami. Organizačným správcom misie sa stal Ľudovít Janota a medzi jej

najvýznamnejších miestnych spolupracovníkov patrila aj Milka Dudáčková, rodená Mertová, ktorá pôsobila ako dobrovoľníčka a tlmočníčka. Pomáhala prekonávať jazykové i kultúrne rozdiely medzi britskými pracovníkmi a miestnym obyvateľstvom a výrazne sa zaslúžila o úspech celej akcie.

Práca v podmienkach rozsiahlej epidémie si však vyžiadala aj bolestné obete. Dňa 30. septembra 1919 zomrela na týfus mladá anglická zdravotná sestra írskeho pôvodu Margareta McCullomová, ktorá sa nakazila pri ošetrovaní chorých. O necelý mesiac neskôr, 25. októbra 1919, podľahla tej istej chorobe aj Milka Dudáčková. Medzi obeťami epidémie bol aj riaditeľ školy Ignác Ország, ktorý sa nakazil pri pomoci chorým vojakom. Ich osudy sa stali symbolom obetavosti a solidarity, na ktorých bola postavená záchrana stoviek obyvateľov Kysúc počas jedného z najťažších období ich moderných dejín.

Turzovka ako centrum boja proti epidémiám

Najťažšia situácia panovala práve v oblasti Turzovky. Lady Muriel Pagetová preto rozhodla, že hlavné centrum britskej misie vznikne práve tu. V miestnej škole bola zriadená nemocnica pre pacientov s týfusom a ďalšie školy v okolitých dedinách slúžili ako izolácie pre chorých na kiahne. Do regiónu prišli britskí lekári, zdravotné sestry a sociálne pracovníčky. Ich podmienky boli mimoriadne náročné. Cesty boli často len úzkymi horskými chodníkmi a mnohé dediny boli prístupné iba pešo alebo na koňoch. Jeden z pracovníkov misie napísal: „*Dá sa tam dostať iba pešo alebo na koni, prípadne niekedy na vozoch bez pružín.*“ Napriek tomu sa misii podarilo zorganizovať rozsiahlu očkovaciu akciu. Župan poskytol k dispozícii vojakov a medikov, ktorí spolu s britskými pracovníkmi navštevovali jednotlivé obce. Popri zdravotnej pomoci vznikali aj poľné kuchyne a vývarovne. Počas leta 1919 ich fungovalo viac než sto. Ich význam bol obrovský – mnohé deti totiž dovtedy jedli iba tvrdý čierny chlieb

alebo studené zemiaky. „V zime majú detské tváre modrobielu farbu a je žalostné sa na ne pozerieť.“

Stretnutie dvoch svetov

Príchod britských zdravotných sestier a sociálnych pracovníčok znamenal stret dvoch úplne odlišných svetov. Mladé ženy z Anglicka, často vychované v pohodlnom prostredí, sa zrazu ocitli v prostredí extrémnej biedy a chorôb. Spočiatku narážali aj na nedôveru miestnych obyvateľov. Dedinčania sa obávali cudzincov a šíрили sa fámy, že „vykrmené“ deti budú odvážané do Anglicka. Postupne si však britské pracovníčky získali rešpekt miestnych komunít. Pomáhali chorým, rozdávali oblečenie a jedlo a starali sa o deti. Sľečna Frances Marstonová, jedna z najvýraznejších členiek misie, opísala návštevu jednej rodiny v turzovskom okrese: „Je ťažké opísať absolútny hlad, špinu a biedu týchto nešťastných ľudí, a čo je ešte hroznejšie než čokoľvek iné, je ich strašná odovzdanosť osudu.“ Marstonová opísala dedinské výbory, rozdeľovanie šatstva či rozhovory s miestnymi obyvateľmi s veľkým citom pre detail aj humor. Dedinčania boli podľa nej jednoduchí, srdeční a veľmi emotívni. Rozdeľovanie oblečenia často sprevádzali spontánne prejavy radosti. „Deti očervenejú od vzrušenia a ťažko dýchajú, radostne poskakujú, keď sa balík rozbalí.“ Britské pracovníčky si všimli aj silný vzťah dedinčanov k deťom. Aj v extrémnej biede sa rodiny snažili postarať o svojich najmladších členov. Jedna zo správ uvádza: „Jednou z najvýraznejších črt týchto výborov je nesmierna láskavosť mužov, keď hovoria o deťoch.“

Žilina – nové centrum zdravotnej starostlivosti

Od roku 1920 sa významným centrom humanitárnej pomoci stala Žilina. Práve tu vznikla vzorová poradňa pre matky a deti, ktorá mala slúžiť aj ako školiace centrum pre slovenský zdravotnícky personál. Miestne úrady poskytli priestory v areáli školy a projekt podporovali aj kňazi či vojaci, ktorí pomáhali s distribúciou letákov a or-

Prípravy na zdravotný deň pre matky a dojčatá (Zdroj: W. Blunt: Lady Muriel)

Slovenské deti (Zdroj: W. Blunt: Lady Muriel)

ganizáciou očkovania. Veľký význam mala mobilná zdravotná služba. Starý automobil Fiat, prerobený na pojazdnu kliniku, pravidelne navštevoval horské obce v okolí Žiliny a Kysúc. Britský lekár doktor Stewart opisoval typickú scénu pri príchode kliniky: „Zo všetkých strán sme stretávali matky v malebných slovenských krojoch, s deťmi na chrbte a jedným či dvoma staršími deťmi za ruku.“ V školských budovách sa následne zriaďovali improvizované ambulancie. Deti sa vážili, vyšetروvali a matky dostávali rady o hygiene, dojčení a výžive. Pre mnohé ženy to bol vôbec prvý kontakt s modernou zdravotnou

*Výdaj polievky
v Krásne (Zdroj: W.
Blunt: Lady Muriel)*

starostlivosťou. Významným projektom misie sa stala aj detská nemocnica v Bytčici pri Žiline. Bola zriadená v miestnom kaštieli a mala slúžiť deťom z celého regiónu. Nemocnica mala tridsať lôžok, ambulanciu aj oddelenie pre dojčiace matky. Hoci jej vybavenie bolo veľmi skromné, predstavovala významný krok v rozvoji modernej zdravotnej starostlivosti na Slovensku. Britskí lekári a sestry však v tomto období často zápasili s nedostatkom financií, liekov i administratívnymi problémami. Napriek tomu sa nemocnica stala symbolom novej zdravotníckej práce v regióne.

Koniec misie a jej dedičstvo

V roku 1922 sa britská misia postupne stiahla zo Slovenska. Väčšina kliník a zdravotníckych zariadení prešla pod správu československých úradov a Českého Červeného kríža. Hoci sa po odchode Britov objavili problémy a niektoré zariadenia upadli, výsledky ich práce zostali viditeľné ešte dlhé roky. Lady Muriel vo svojej záverečnej správe uviedla, že počas troch rokov zaznamenali výdajne potravín viac než dva milióny návštev detí a denne nasýtili takmer 24-tisíc detí. Pomoc britských zdravotníkov zároveň položila základy modernej sociálnej a zdravotnej starostlivosti na

Kysuce známe i neznáme

severe Slovenska. Kliniky, ktoré vznikli v Žiline a okolí, fungovali ešte aj koncom dvadsiatych rokov. Príbeh humanitárnej misie Lady Muriel Pagetovej patrí k menej známym, no mimoriadne významným kapitolám dejín Slovenska po prvej svetovej vojne. Kysuce, Turzovka a Žilina sa v rokoch 1919 – 1922 stali miestom zápasu proti hladu, epidémiám a extrémnej chudobe. Britské sestry, lekári a sociálne pracovníčky

priniesli do regiónu nielen potraviny a lieky, ale aj nové poznatky o hygiene, zdravotnej starostlivosti a sociálnej pomoci. Ich práca zároveň odhaľuje dramatické životné podmienky obyvateľov severného Slovenska v prvých rokoch existencie Československa – krajiny, ktorá síce vznikla s veľkými nádejami, no mnohí jej obyvatelia na severe bojovali predovšetkým o holé prežitie.

Pramene a literatúra

BLUNT, Wilfrid: *Lady Muriel : Lady Murie Paget, her Husband, and her Philanthropic Work in Central and Eastern Europe*. London : Methuen & Co Ltd, 1962, s. 135 – 175.

JANOTA, Dušan: *Pomocná misia červeného kríža organizovaná Lady Pagetovou na horných Kysuciach v roku 1919*, strojopis z pozostalosti D. M. Janotu, 5 s.

Podobizeň Mateja Bela
publikovaná ako frontis-
pice vo vydaných častiach
Notíi (Zdroj: Zbierkový
fond KM)

Vinohradníctvo a vinárstvo v Trenčianskej stolici podľa diela Mateja Bela *Notitia Hungariae Novae Historico Geographica*

MGR. MILAN JANÍK

Notitia Hungariae Novae Historico Geographica je životné dielo slovenského polyhystora Mateja Bela, jedného z najvýznamnejších európskych vedcov 18. storočia. Ide o masívny mnohonzväzkový počin, ktorý obsahuje geografické, historické, vlastivedné a prírodovedné poznatky viacerých uhorských stolíc. Tento bohatý historický prameň nám prináša mnoho znalostí o živote

v rôznych oblastiach Uhorska, ktorého súčasťou bolo aj dnešné Slovensko. Jedným zo zväzkov ktoré už Bel nestačil za svojho života vydať, je opis Trenčianskej stolice, v ktorej sa nachádzala aj oblasť Kysúc. V rámci nášho výskumu sme sa rozhodli priblížiť, čo v tomto zväzku svojo magnum opus napísal Matej Bel o téme vinohradníctva a vinárstva.

Hoci Trenčianska stolica patrila medzi naj-severnejšie regióny Uhorska, nachádzame v Belovom diele slušnú dávku informácií o víne a vinohradníctve v tejto oblasti predovšetkým v južnej časti tohto regiónu. Hneď v prvom oddiele všeobecnej časti, ktorý sa venuje prírodopisu, nachádzame samostatnú časť, opisujúcu vinohradníctvo v tejto oblasti: *„Dostatočne slnečný kraj znesie aj vinič. Z Dolného slúžnovského okresu patria k takým oblasti predovšetkým v okolí Beckova, Rakolubov, Kalnice, Krivosúdu, Zamaroviec, Istebníka, Zlatoviec, Záblatia, Kochanoviec, Malých Žabokrekov, Zemianskeho Lieskového, Melčíc, Podhradia, Srnia, Moravského Lieskového a v Mnešiciach. V Záhorskom slúžnovskom okrese sa vinič pestuje v Uhrovci, vo Vysočanoch, v Horných Motešiciach, v Dolných Držkovciach, v Malých Chlievanoch a v mestečku Bán, resp. Bánovce. Dozreje tu víno oboch druhov, najviac však biele a ak je dobrý rok, má príjemnú chuť s ušľachtilým charakterom. Dobré meno majú predovšetkým mnešické, kalnické, melčické a záblatske vína. Samozrejme, ak sa víno z Trenčianskej stolice porovnáva s inými uhorskými vínami, oprávnené sa môže označiť za víno horšej kvality“.*

V ďalšom oddiele, ktorý sa venuje obyvateľstvu, na túto časť odkazuje a spomína, že vinohradníctvo sa neujalo hocikde, no napriek tomu víno nikde nechýba, avšak dodáva, že tunajší ľudia uprednostňujú pred vínom pálenku a pivo.

Zaujímavou časťou je samostatný odsek v opise mesta Žilina, ktorý opisuje tzv. žilinské umelé víno. Z Belovho popisu vyplýva, že išlo o tamojšiu výnimočnú špecialitu: *„Avšak pálené, čiže umelé víno, ktoré vyrábajú Žilinčania, sa pokladá za také vysoko ušľachtilé, že tí, ktorí z neho ochutnali, sa domnievajú, že sa dá porovnávať s gdan-ským vínom, ktoré je vychýrené po celom Nemecku a Poľsku. Aby lákalo k pitiu, rôzne ho prifar-bujú. Keby bolo pre telo také prospešné, ako sa páči ústam, Žilinčania by mali rozumnejší dôvod, prečo sa z tohto vybájeného nektáru radovať“.* Ako popis napovedá, zrejme nešlo o víno v pra-

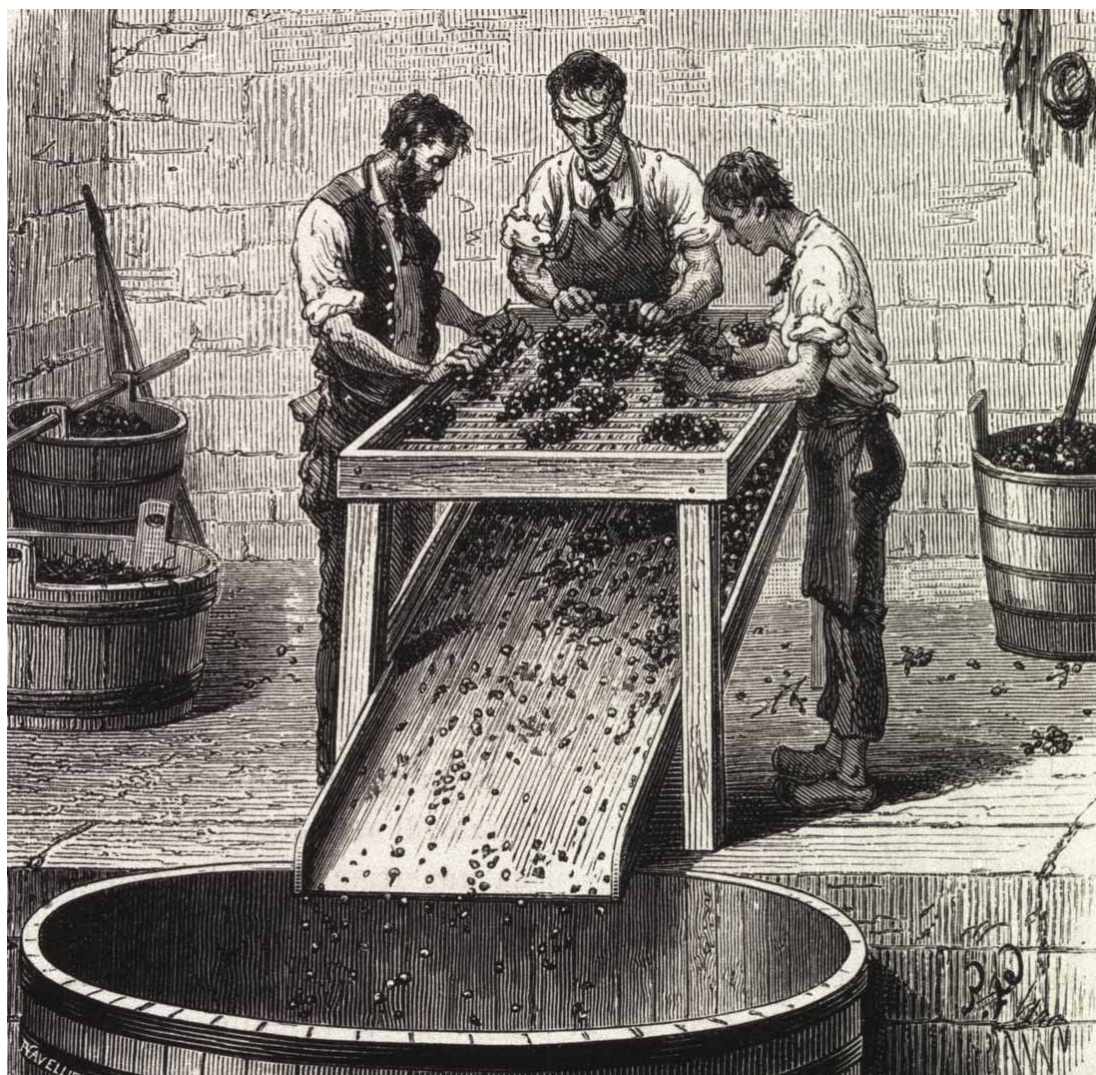
vom slova zmysle, ale o nejaký druh páleného nápoja alebo likér.

Ďalej sa s témou vína stretneme v druhej, tzv. špeciálnej časti diela, v ktorej sa Bel venuje jednotlivým slúžnovským okresom, v stati opisujúcej jednotlivé mestechá Trenčianskej stolice.

V Belovom opise obyvateľov dnešného Kysuckého Nového Mesta sa dozvedáme, že aj keď sa v severnejších oblastiach dnešného Slovenska víno nepestovalo, bolo významnou súčasťou tamojšieho života a hospodárstva, ako indikoval vo svojom opise aj sám Bel, čo sme uviedli vyššie: *„Leží na sever od Trenčína vo vzdialenosti sedem míľ a jednu míľu od Žiliny. Má výhodnú polohu na kráľovskej ceste, ktorá vedie odtiaľto do Sliezska a Poľska. Túto výhodu celkom dobre využívajú tunajší mešťania, najmä pri obchode s vínom, ale aj iným tovarom. Premyslene, podľa svojich možností, skupujú vína zo Šoprona, Prešporku, Rače, Svätého Jura a z inakadiaľ, keď je to najvýhodnejšie. Potom ich sami vyvážajú do Sliezska či Poľska, alebo ich za aspoň minimálny zisk predávajú obchodníkom s vínom, ktorí stadiaľ prichádzajú. Preto sú takmer vždy na cestách, najmä tí, ktorí v takýchto obchodoch nie sú stratoví. Toto zamestnanie, pre mestečko významné a prospešné, robí obyvateľov výnimočne šikovnými v narábaní s peniazmi...“.*

V popise mesta Žilina sa nachádza opäť zmienka o umelom víne a dozvedáme sa, že ho pripravovali tamojšie ženy. Menšiu zmienku o víne môžeme nájsť pri opise mesta Trenčín. Bel pri opisovaní tunajšieho vychýreného piva píše, že prevyšuje iné uhorské pivá tak ďaleko, ako tokajské víno prevyšuje ostatné vína v Uhorsku, a že tak ako tokajské víno v mnohom dokáže prevýšiť v Nemecku vychýrené reznianske víno, tak trenčianske pivo sa celkom iste dá porovnať s brunšvickým.

Ďalšie údaje o víne a vinohradníctve máme až v opise Dolného slúžnovského okresu stolice. Zároveň je ich tu najviac, vzhľadom na to, že sa pohybujeme už v južnejšej oblasti. Prvýkrát sa tu

Proces lisovania hrozna
(Zdroj: www.wikimedia.org)

stretávame s údajmi o vinohradníctve v opise mesta Beckov: „Obyvatelia mestečka pestujú aj vinič, ale pri charaktere pôdy či podnebia, ktoré nie je priaznivé pre vinohradnícke práce, s menšou úrodnosťou plodov“. Bel následne tvrdí, že tu najšia pôda je naopak užitočná pre pestovanie ovocných stromov. Ďalej nachádzame početné zmienky o pestovaní viniča v rôznych dedinách tejto oblasti. Hneď pri prvej z nich, Novej Vsi, autor píše, že dedina disponuje miestom vhodným pre pestovanie viniča aj obilia. O nasledujúcej obci, Kočovciach, uvádza, že sa vzhľadom zhruba vyrovná predošlej dedine, a taktiež o maličknej dedine Vieske Bel tvrdí, že leží na úrodne

pôde, na ktorej sa darí tak obilii ako aj viniču. Naopak o neďalekej dedine Rakoluby spomína, že napriek úrodnej pôde sa v nej vinič neurodí. Pri nasledujúcej dedine, Kálnici, obzvlášť vyzdvihuje tamojší vinič: „Výnimočnosť oproti ostatným dedinám dodáva Kálnici predovšetkým to, že sa urodí vinič, ktorý je na pomery tohto kraja mimoriadne ušľachtilý“. Naopak o ďalšej dedine, Bodovke, spomína, že leží na hornatom a neúrodnom mieste, aj keď sa tam pestuje trocha viniča s malým množstvom trpkých plodov.

Ďalšie informácie máme o dedinách, ktoré ležia za Váhom. Ako prvé tu máme Zamarovce: „...ležia na rovinatom a otvorenom mieste, ktoré je vhodné

nielen na siatie, ale aj na pestovanie viniča“. V obciach Istebník a Zlatovce mala byť pôda vhodná na pestovanie obilia a viniča. Ďalšou dedinou s takouto pôdou sú Adamovce, napriek tomu, že pre svoju pozíciu blízko Váhu ju často ohrozovali záplavy. Ďalej tu máme spomenuté aj Malé Bierovce a Žabokreky.

Nasledujú opisy viacerých dedín, ktoré sú o niečo bohatšie na informácie o tamjšom pestovaní viniča (okrem iného). Ako prvú tu máme dedinu Melčice: „*Tamojšia pôda, aj keď je trochu iná, hodí sa na obrábanie. Urodí sa totiž na nej aj obilie až po breh Váhu, aj ušľachtilejší vinič, ktorý rastie na vrchu Rubová a v Hradnianskej doline. Tú trvalo zavlažuje bystrý potok, ktorý poskytuje pstruhy vynikajúcej chuti*“. V opise ďalšej dediny, Ivanoviec, sa zasa dozvedáme: „*Ivanovce, po maďarsky Ivanóc, sú od predchádzajúcej dediny vzdialené dve míle smerom na juh. Majú rovnakú pôdu, vhodnú pre každý spôsob obrábania. Nad dedinou sa týči neveľký kopec s holým vrcholom, ktorý zušľachtuje obilné pole a úbočia mu zahaľujú vinohrady. Na tejto celkom prírodnej pôde s primeraným podnebí ich kedysi založili Súľovskí*“. Dobré zisky z pestovania viniča, chmeľu a obilia mala podľa Bela dedina Štvrtok pre svoju veľmi úrodnú pôdu pri brehu Váhu. V dedine Podhradie sa mal vinič pestovať napriek tomu, že tamojšia pôda bola tvrdá pre hornatú polohu dediny. Tak isto je definovaná ďalšia dedina, Moravské Lieskové. V opise poslednej dediny dolného slúžnovského okresu, Mnešíc, zisťujeme, že na tamojšej pôde sa rodilo ružové aj biele víno, ktoré sa kvalitou rovnalo tomu z neďalekého Nového Mesta nad Váhom.

Posledný oddiel Trenčianskej stolice sa venuje Záhorskému slúžnovskému okresu. V opise mestečka Bánovce sa dozvedáme: „*Mešťania sa popri*

oblúbených remeslách venujú predovšetkým poľnohospodárstvu, a to tak chovu domácich zvierat, ako aj pestovaniu obilia a viniča. Pôda okolo mestečka je totiž taká, že praje siatinám aj viniču, ale nie je ani bez pastvín“. Prvá z dedín v ktorej máme spomenuté pestovanie viniča sú Malé Chlievany. Zaujímavý je opis dedín Horné a Dolné Motešice, v ktorom sa nachádzalo sídlo tamojších pánov z rodu Motešických. Na tamojšej pôde sa podľa Bela pestoval vinič, chmeľ a dokonca šafran. Podobné výhody mali podľa Bela aj ďalšie dve neďaleké dediny, Rožňová a Bošianska Neporadza. Tieto zmienky sú zároveň, posledné ktoré o vinohradníctve či víne v knihe nachádzame.

Prostredníctvom Belových informácií sme sa dopátrali ku viacerým zaujímavým faktom o vinohradníctve a vinárstve v oblasti Trenčianskej stolice v 18. stor. Predovšetkým sme sa dozvedeli, že aj v období života Mateja Bela nebolo v tejto oblasti víno a vinohradníctvo neznáma vec. Vzhľadom na prírodné podmienky sa nám síce potvrdilo, že v najsevernejších oblastiach sa víno nepestovalo, no napriek tomu tam vedelo hrať v hospodárskom smere významnú rolu ako sme videli na príklade Kysuckého Nového Mesta. Zaujímavá bola aj zmienka o tzv. žilinskom umelom víne. V južnejších častiach, predovšetkým v Dolnom a Záhorskem slúžnovskom okrese však už máme vinohradníctvo značne rozšírené, a vyskytujúce sa skoro v každej dedine, v niektorých prípadoch s vysokou úrovňou kvality, aj keď podľa Bela v porovnaní so zvyškom Uhorska išlo o menšiu kvalitu. Pramenná edícia Trenčianska stolica sa nám ukázala ako kvalitný zdroj informácií, z ktorého sa dajú čerpať znalosti o každodennom živote na Slovensku resp. Uhorsku v 18. storočí.

Literatúra

BEL, Matej: *Trenčianska stolica*. TURÓCI, Martin – NAGY, Imrich (Eds.). Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2013.

TIBENSKÝ, Ján: Výskum života a diela Mateja Bela na širších a pevnejších základoch. In: *Historický časopis*, roč. 43, 1995, č. 2.

Titulá strana periodika
Považský list (Zdroj:
Štátny archív v Nitre)

Považský list ako zdroj zásadných informácií o histórii Kysúc (1. časť)

PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD.

Druhá polovica 19. storočia priniesla do celej spoločnosti modernizáciu. Postupne sa začala zvyšovať aj gramotnosť obyvateľstva. Šírenie správ o dianí v regiónoch sa tak mohlo postupne rozvinúť aj v tlačovej podobe. Aj v Trenčianskej stolici začalo začiatkom sedemdesiatych rokov 19. storočia vychádzať periodikum, ktoré informovalo obyvateľstvo o dianí na území Trenčianskej stolice, ale prinášalo aj rôzne správy celokrajinského či zahraničného významu. Jeho názov bol Vágvölgyi Lap (Považský list) a články v ňom boli prevažne v maďarčine a nemčine. Jeho zakladateľom bol mladý a dravý regionálny politik Gabriel Baroš. Prvé číslo vyšlo 20. októbra 1873. Veľmi dôležitým pri jeho vydávaní bol aj tlačiar Xaver Škarnicel, ktorý dlhé roky zabezpečoval kontinuitu a zázemie pre tieto noviny. Okrem Baroša boli redaktormi tohto periodika aj Pavol Zalaj, Anton Maláš, či Alexander Ferenc.

Tieto noviny nám vďaka svojej faktografickej presnosti zachytených udalostí posúvajú niektoré

vžitá a nejasné predstavy o počiatkoch niektorých dôležitých medzníkoch kultúrneho či spoločenského života. Môžeme vďaka nim aj napriek nánosom dobového zmýšľania preniknúť do života v danom období.

Dozvedáme sa tak viac o rozvoji kultúrnych a spoločenských základov, z ktorých čerpali ich nasledovníci v prvej polovici dvadsiateho storočia. Ľudia v regióne sa začali významnejšie zaujímať o kultúru. Napríklad roku 1874 (12. apríla) bolo zorganizované v Kysuckom Novom Meste predstavenie ochotníckeho divadla, kde sa predalo 115 vstupeniek. Zisk s predstavenia bol venovaný vdovám a sirotám v okrese. Organizáciu zabezpečil Justín Hustócí. V tom istom roku v mesiaci máj sú zaujímavé správy o počasí z daného roka. Máj bol vraj vtedy veľmi nevľúdny. Slnko takmer nebolo vidieť a viali často studené vetry. Práve 17. a 18. mája napadlo údajne toľko snehu, že krajina vyzerala akoby bola polovica decembra. V okrese Čadca vraj padal sneh výdatne

ešte aj 20. mája, z čoho boli ľudia už zúfalí, keďže nemohli využívať pastviny a krmivo zo zimy sa im už minulo. Navyše v obci Raková v tom istom čase prepukol údajne dobytčí mor. Začiatkom januára roku 1874 vstúpil neznámy prispievateľ z týchto novín do nejakej drevenice v obci Raková, kde sa mu údajne naskytl devastujúci pohľad. Našiel tam ležať chorú, bledú ženu a vedľa nej ležalo maličké trojročné bezmocné dieťaťko. Jej manžel zomrel iba pár mesiacov predtým na cholery a žena už nebola schopná niekoľko dní ani zobrať, keďže jej od podvýživy pustili nohy. Tento človek tak požiadal o pomoc priamo slúžneho v Čadci, ktorý údajne okamžite pomohol múkou, soľou, masťou aj drevom a ženu s dieťaťom vzal pod svoju ochranu. Dieťaťko si vzal k sebe údajne nejaký ľudomil, ktorý ho zveril do ženskej opateri.

Začiatkom roka 1874 prerokovávala Trenčianska stolica výber mýta na mýtnej závore v oblasti Turzovka – Barania – Semeteš. Údajne túto trasu zaťažoval pomerne veľký dlh, tak podžupan navrhoval spoplatnenie na oboch závorách, čo by umožnilo dlh splatiť. Proti tomuto však protestovali obyvatelia Turzovky, ktorí uvádzali, že furmanstvo a predovšetkým zvoz dreva bolo v tom čase pre nich hlavným zdrojom obživy a takéto platobné zaťaženie by bolo pre nich likvidačné. Župa sa snažila ich požiadavke vyhovieť tým, že nariadila spoplatniť len priemyselný a obchodný tovar, zatiaľ čo sporné drevo z tohto nariadenia vypustila. V roku 1874 čadčiansky slúžnovský úrad trápili túlavé psy, ktoré neustále napádali dobytky aj priamo v maštaliach. Šírili sa obavy, že môže ísť o besnotu a tak sa žiadalo urýchléné odstránenie tohto nebezpečenstva. Potom nasledovali nariadenie o kontrole psov. Boli nahlásené aj dva kusy usmrteného dobytku takýmito psami. V lete roku 1874 zomrel čadčiansky okresný lekár doktor Czvain, ktoré miesto malo byť znovu obsadené. Dovtedy ho mal nahradiť František Vanka a po ňom Karol Lipser. V Turzovke v tom období pôsobil ako okresný lekár Izidor Polák.

V roku 1875 sa konali v Čadci voľby do uhorského snemu a vyhral ich Jozef Madaj pred údajným panslavistom, Rakovským farárom Jánom Sečanským (čo z neho robí zaujímavú osobnosť na ďalší výskum). Obdobný súboj prebehol v Kysuckom Novom Meste, čo sa potom rozoberalo aj na stránkach Považského listu. Tam totiž vyhral podľa vyjadrenia porazenej strany panslavistický kandidát. Podľa nich k tomuto víťazstvu panslavov významne napomohla katolícka cirkev, ktorá s ružencom v ruke burcovala sedliakov po dedinách. Ich víťazstvo bolo údajne o to viac v Kysuckom Novom Meste bolestivé, lebo vraj predtým v tomto okrese nikdy nedokázali panslávi zvíťaziť. Zaujímavou bola určite zmienka o tom, že voliči porazenej strany nosili na znak svojej voľby červené pierka, pričom sami seba označovali za liberálov. V tom istom roku bola v Kysuckom Novom Meste umiestnená vojenská posádka o sile stotiny pechoty.

Veľmi dôležitým pre dejiny kultúry v Čadci je bezpochyby záznam, ktorý popisuje organizáciu ochotníckeho divadla študujúcou mládežou v Čadci v dňoch 14. a 15. augusta 1875. V týchto dňoch tu odohrali svoje nacvičené divadelné predstavenie, ktoré sa údajne stretlo s veľkým ohlasom. Všetko si financovali sami, pričom v divadelnej činnosti plánovali pokračovať a to predovšetkým na dobročinné účely. Toto tak posúva počiatky ochotníckeho divadelníctva na Kysuciach pomerne hlboko do 19. storočia.

Zaujímavé sú aj štatistické informácie z roku 1880, kedy v celom okrese Čadca žilo 28 290 obyvateľov a stálo 4398 domov. V okrese Kysucké Nové Mesto to bolo 27 196 obyvateľov a 4711 domov. V roku 1881 sa pri riešení župného rozpočtu na stránkach novín preberala možnosť zrušenia slúžnovského úradu v Kysuckom Novom Meste, k čomu sa autor článku vyjadroval kriticky. Napak navrhoval, aby sa tam zriadil už dávno plánovaný okresný súd. Zachovanie slúžnovského úradu si podľa neho vyžadovali miestne pomery, poloha okresu a dopravná infraštruktúra. Okrem

toho článok kritizuje finančné náhrady pre služných ako nedostačujúce pre plnohodnotné zabezpečenie administratívy. Namiesto 100 zlatých na nájomné a 100 zlatých na údržbu kancelárie autor požadoval aspoň 400 zlatých celkovo.

Podľa novín sa koncom roka 1882 odohrala voľba nového hlavného služného v okrese Kysucké Nové Mesto po tom, ako odstúpil pôvodný Emil Ševčík. Za neho bol vymenovaný ako dočasný správca okresu Ján Segy, ktorý tak v nastávajúcich voľbách bol aj favoritom na obsadenie tohto miesta. Aj keď sa teda predpokladalo víťazstvo favorita Jána Segyho, inteligencii z okresu sa podarilo získať väčšinu pre ich vlastného kandidáta Emila Čelka. Keď Segy videl, že v hlasovaní zrejme prehrá, tak v poslednej chvíli stiahol svoju kandidatúru a za služného bol zvolený Kysucko-novomešťan Emil Čelko. Z Čadce v roku 1882 hlásili, že na základe konštatovania hlavného lekára bol za nevhodný a nečistý prehlásený tamojší bitúnok. Bolo teda nariadené jeho zbúranie a postavenie nového v zmysle schválených plánov. Podľa záznamu v ďalšom čísle bol tento starý bitúnok lokalizovaný na nevhodnom mieste, pričom mal byť mestu len na hanbu (zrejme v centre) a mal byť presunutý na vhodnejšiu perifériu. Išlo zrejme ešte o pôvodnú panskú jatkú lokalizovanú v centre mesta, ktorá sa tak udržala v súkromných rukách.

V roku 1882 sa v Kysuckom Novom Mieste riešil aj prípad falšovania listín, pričom dotknutý úradník bol do času vyšetrenia obvinenia postavený mimo službu. Začiatkom roka 1882 sa príslušníci 71. pešieho pluku z Trenčína, kam ruchovala aj značná časť Kysučanov, zapojili do potlačania povstania v Hercegovine. Pri troch stretoch došlo k stratám či raneniu aj aj z radov Kysučanov. Menovite 23. februára v boji s povstalcami pri Krstac-Planina bol okrem iných ťažko ranený aj Ján Švábik z Krásna nad Kysucou a ľahko ranení boli Štefan Čepela z Kysuckého Nového Mesta, Ján Jankovský z Horného Vadičova a Juraj Širo z Vysokej nad Kysucou. V boji

pri Ulogu dňa 26. februára bol ťažko ranený aj Ján Kusák z Oščadnice a ľahko ranený Jozef Kubica zo Zborova nad Bystricou a jeden ďalší Kysučan z Ochodnice. A potom 27. februára v bitke pri Ulogu padol z Kysuckého Nového Mesta Pavol Povinský. Z tejto náročnej výpravy sa pluk vrátil do Trenčína 14. septembra 1882, kde bol slávnostne privítaný. Mesto bolo vtedy na počesť vojakov slávnostne vyzdobené a davy ľudí údajne lemovali ulice, aby ich pozdravili, pričom vojsko osobne príhovorom privítal aj starosta Trenčína Girsik.

V Turzovke sa v roku 1882 riešil problém s pôrodnými babicami. Na základe zákona z roku 1876 mala každá obec platiť diplomovanú pôrodnú babicu a nepodporovať už babice neškolené, čo sa údajne v tejto obci dialo. Richtár Turzovky mal podľa článku v novinách podať na obecnom zastupiteľstve návrh na odvolanie diplomovanej pôrodnej asistentky Márie Čelkovej, ktorá tam pôsobila niekoľko rokov, pretože podľa neho táto asistentka žalovala iné babice v Turzovke a snažila sa im znemožniť pôsobnosť. Napriek tomu, že bola zo zákona v práve, tak v obci narážala na odpor starších zaužívaných zvykov.

Štrnásteho mája 1882 zomrel v Kysuckom Novom Meste po dlho sa tiahnucej chorobe pečene tamojší vtedy 48 ročný služný Viktor Maršovský. Zanechal po sebe manželku Máriu rodenú Pongrácovú a päť detí Vilmu, Štefániu, Otíliu, Kamila a Irmu. Smútočný obrad prebehol 16. mája 1882 v Kysuckom Novom Meste a následne boli jeho telesné pozostatky pochované v rodinnej hrobke Maršovských na cintoríne vo Vadičove. Podľa nasledujúcich článkov v novinách sa jeho nástupcom na poste služného stal Justín Husáci.

Justín Hustáci zorganizoval v roku 1883 fašiangový piknik U červeného voľa V Kysuckom Novom Meste. Hrala tam hudba pod vedením Karola Lorenca. Dvadsiateho siedmeho júna 1881 sa aj v Čadci uskutočnili voľby do Uhorského snemu. Za Čadcu bol opätovne zvolený Ľudovít

Madaj. Po úspešnej voľbe sa konala v Čadci popoludní slávnostná hostina, kde sa oslavovalo prípitkami na kráľa, hlavného župana Trenčianskej stolice ako aj majiteľa panstva Strečno Poppera. Večer bol v meste údajne na počesť opätovne zvoleného poslanca usporiadaný slávnostný sprievod s pochodňami, počas ktorého čadčiansky advokát Dr. Hubsch vyjadril priania a požiadavky okresu, ktoré Madaj slávnostne sľúbil naplniť.

V roku 1883 bolo stanovené rozdelenie žandárskych staníc pre Trenčiansku stolicu, pričom na Kysuciach to boli stanica v Čadci, kde bol jeden štrážmajster a štyria žandári, Kysucké Nové Mesto s jedným štrážmajstrom a piatimi žandármi a potom Stará Bystrica s jedným štrážmajstrom a piatimi žandármi. V Čadci sa konal v roku 1883 ples príslušníkov dobrovoľného hasičského zboru, pričom výťažok z plesu bol venovaný na nákup novej striekačky. Plesu sa zúčastnila celá inteligencia Čadce i jej okolia. Prvý tanec údajne tancovalo 76 párov. Veliteľ dobrovoľných hasičov advokát doktor Hubsch, ktorý už údajne v tom čase mnoho vykonal pre pozdvihnutie a upevnenie hasičského zboru v Čadci, sa usiloval

spríjemniť náladu všetkým prítomným hosťom. Vraj sa celý večer niesol v znamení neutíšiteľného smädu, čo prítomní vraj žartovne spájali s hasičským cvičením v údajnom hasení smädu. V tom istom roku bola preťažená poštová služba v obci Turzovka, ktorá nemala stíhať roznášať poštu. Pošta tak chodila obyvateľom s veľkým oneskorením, čo spôsobovalo obyvateľom a najmä obchodníkom veľké problémy. Žiadali nápravu a posilnenie tejto poštovej stanice.

V Kysuckom Novom Meste obsadzovali začiatkom roka 1884 miesto strážmajstra, ktorého plat bol podľa tohto 400 zlatých ročne plus diéty. Bezpochyby zaujímavou je aj informácia o kontrole kráľovského školského inšpektora v Trenčianskej stolici ohľadom vyučovania maďarčiny, čo sa vtedajšia štátna moc v tom čase už významne snažila zaviesť. V týchto skúškach sa na popredných miestach umiestnila aj štátna škola z Kysuckého Nového Mesta. Koncom leta toho istého roka vypukol v okrese Kysucké Nové Mesto silný lesný požiar. V danom roku postihla v júli a auguste Čadcu rozšírená hnačkovitá choroba (zrejme cholera), ktorá zabila 21 ľudí.

Literatúra

Považský list (Vág völgyi Lap), ročníky 1874 – 1884.

Synagóga (Zdroj: Zbierka
Mário Janík)

Židovskí vlastníci domov v Kysuckom Novom Meste

MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ

Prví Židia sa na Kysuciach objavili v priebehu 18. storočia. Súviselo to so sťahovaním Židov z neďalekej Moravy, kde totiž platil od roku 1727 familiantský zákon, ktorý povoľoval oženiť sa len najstaršiemu synovi v židovskej rodine. V polovici 19. storočia bolo v Kysuckom Novom Meste evidovaných asi 50 osôb židovského vierovyznania, ktorí si v meste zriadili modlitebňu a cintorín. V 60. rokoch 19. storočia už v meste existovala malá náboženská obec, patriaca pod žilinský rabinát. Niekedy v tomto období zrejme bola postavená aj synagóga, ktorá sa spomína v pozemkovej knihe zo začiatku druhej polovice 19. storočia. Kysucké Nové Mesto bolo aj sídlom židovského matrič-

ného úradu (rodné, sobášne a úmrtné matriky). Matričné úrady boli v r. 1885 úradne uzavreté a židovskí obyvatelia sa zapisovali do matrík v novozriadených sídelných matričných obvodoch.

Židovskí obyvatelia sa živilí najmä ako obchodníci a krčmári. Postupne si v meste kupovali domy a v nich prevádzkovali svoju živnosť. K najznámejším prevádzkam patrili na námestí obchod Hermana Schlängera (dom č. 68), hostinec Adolfa Brauna (dom č. 69) a hostinec Samuela Langa (dom č. 26), na Belanského ulici mal hostinec Emanuel Weil (dom č. 4) a Bernát Porješ (dom č. 1), ktorý spolu s ním prevádzkoval aj obchod. V nasledujúcom texte sa budem podrob-

Dom č. 1 pred rokom 1904
(Zdroj: Zbierka Mário Janík)

nejšie venovať jednak histórii spomenutých domov, jednak osudom ich židovských majiteľov.

Domy č. 68 a 69 na Námestí slobody majú minimálne barokový pôvod, ako nasvedčuje jednak fotografia z doby pred požiarom v roku 1904, a tiež veduta z votívneho obrazu Panny Márie z 18. storočia, na ktorej je na tejto strane námestia zakreslená súvislá murovaná zástavba. Kresba je však značne schematická a nie je možné identifikovať jednotlivé domy. Porovnaním s katastrálnou mapou z druhej polovice 19. storočia neseď napr. počet parciel – na vedute je zakreslených dvanásť domov, na mape len osem, pričom niektoré parcely sú znázornené ako pusté. Môže to byť dôsledok početných požiarov, keď len niekoľko desaťročí pred vznikom mapy mesto spustošil veľký požiar v roku 1823. Pred rokom 1904 bol dom č. 68 prízemný, s polvalbovou strechou s dvoma okrúhlymi okienkami v podstreší. Na prízemí bol obchod otvorený do námestia výkladom, do dvora sa prechádzalo širokou bránou. Poschodový dom č. 69 mal ešte barokovú podobu s vysokou sedlovou strechou s dreveným štítom

s podlomenicou. Fasáda bola jednoduchá, s prostými okennými otvormi, so širokou bránou a výkladom v prízemí. Jediným výraznejším prvkom bolo kvádrovanie na nároží, ktoré bolo pravdepodobne maľované.

Dom č. 68 v roku 1865 vlastnil Adam Ježovič s manželkou Máriou Nedobovou. V spomínanom roku polovicu usadlosti predali Štefanovi Beláčkovi a jeho manželke Veronike Brežnej. Ďalší majitelia nie sú známi, až v roku 1911 je ako vlastník zapísaný Herman Schlänger. Herman (Armin) sa narodil v roku 1857 v Okoličnej, v roku 1882 sa v Kysuckom Novom Meste oženil s Rozáliou Polakovou, dcérou Karla a Cecílie Polakovcov. Za monarchie mal v dome č. 68 obchod so zmiešaným tovarom. Po jeho smrti v roku 1927 obchod ďalej viedla jeho vdova Rozália, ktorá v dome bývala spolu so svojimi tromi deťmi – synom Móricom a jeho rodinou, s rozvedenou dcérou Reginou a ďalšou slobodnou dcérou Margitou. Rozália pochádzala z Hričova, no už ako dieťa prišla s rodičmi do Kysuckého Nového Mesta. Sčítací hárok z roku 1930 jej obchod opisuje ako

Domy č. 1 a 4 po roku
1904 (Zdroj: Zbierka
Mário Janík)

obchod so „železninou, kridlicou a vápnom“. Syn Móric pracoval ako vedúci v matkinom obchode, pričom mal k dispozícii aj dvoch učňov, pri dcérach záznam neuvádza žiadne zamestnanie. Rozália zomrela pravdepodobne ešte pred vojnou, no jej potomkovia sa nevyhli osudu mnohých svojich súvercov. Móric s manželkou a synmi Karolom, ktorý mal v tom čase 15 rokov, a deväťročným Pavlom, boli v roku 1942 transportovaní do Osvienčimu, kde všetci zomreli. V Osvienčime zomreli aj ďalší dvaja Hermanovi synovia Šimon (žil v Čadci) a Izidor (žil v Dolnom Kubíne) a tiež dcéra Regina.

Zatiaľ najstarším známym majiteľom domu č. 69 je Ondrej Šurman, ktorý je ako majiteľ evidovaný v roku 1862 spolu s manželkou Máriou Galvánkovou. Mária zomrela v roku 1865, po jej smrti sa Ondrej stal výlučným vlastníkom domu. K domu č. 69 patril dvor spoločný so susedným domom č. 68, a tiež veľká záhrada na parcele za dvorom.

V roku 1872 dom v dražbe získal Pavol Čelko s manželkou Paulínou Čelkovou. Obaja pochá-

dzali zo šľachtickej rodiny Čelkovcov pôvodom z Čelkovej Lehoty, ktorej jedna vetva sa usadila aj v Kysuckom Novom Meste. Pavol bol synom Daniela Čelku, Paulína dcérou Danielovho brata Ondreja, boli teda bratanec a sesternica. Pavol v meste pôsobil ako advokát. Zomrel v roku 1878 a dom prešiel do vlastníctva jeho synov Alberta a Eugena. Dlho si ho však nenechali, už v roku 1881 ho predali Móricovi Braunovi.

Obchodník Móric Braun mal za manželku Hani Frankelovú. V meste žil približne od začiatku 60. rokov 19. storočia, postupne sa mu tu narodili štyri dcéry, ktoré sa v rokoch 1880 až 1889 vydali v miestnej synagóge. V roku 1859 sa im v meste narodil syn Adolf, podľa záznamu v kotešovskej matrike v dome č. 12. Zaujalo ma, že bol zapísaný v Kotešovej, to by naznačovalo, že v roku 1859 ešte synagóga v Kysuckom Novom Meste nestála, musela však vzniknúť krátko nato, pretože je zaznačená v pozemkových knihách cca z prelomu 60. – 70. rokov 19. storočia. Adolf v dome č. 69 prevádzkoval hostinec, čo zachytávajú najstaršie fotografie domu. Po smrti prvej

Domy č. 1 a 4 po roku 1945 (Zdroj: Zbierka Anton Bieleš)

manželky Gizely Holzmanovej, ktorá pochádzala z Kotešovej, sa v roku 1912 oženil s rajeckou rodáčkou Cecíliou Donátovou. Cecília ovdovela v máji 1923. Mala v tom čase 39 rokov a zostala bezdetná. V Kysuckom Novom Meste ju nič nedržalo, a tak dom predala. Jej ďalší osud bol smutný, počas druhej svetovej vojny zahynula v koncentračnom tábore. Na židovskom cintoríne v Kysuckom Novom Meste sú dodnes zachované náhrobné kamene Adolfa aj jeho rodičov. V roku 1930 už bol dom vlastníctvom Živnostenskej záložne. V dome boli v tom čase dva byty. V jednom býval Matej Bielek s manželkou Julou, v druhom byte traja četníci.

Na južnej strane námestia, posledný v rade, sa nachádzal prízemný dom č. 26. Ten niekedy pred rokom 1911 kúpil Samuel Lang, ktorý v ňom zriadil hostinec. Po jeho smrti hostinec prevádzkovala jeho manželka Johana Langová, rodená Kohnová, a to až do druhej svetovej vojny. V roku 1942 bola transportovaná do neznámeho koncentračného tábora, kde zomrela. V dome neskôr sídlilo Okresné živnostenské spoločenstvo, to však bolo v roku 1950 zrušené a dom sa stal dočasným sídlom okresnej ľudovej knižnice.

Dom Bernáta Porješa na Belanského ulici je jeden z mála, pri ktorom je známa podoba pred

Domy č. 68 a 69 pred rokom 1904
(Zdroj: Zbierka Mário Janík)

Domy č. 68 a 69 po roku 1904 (Zdroj: Zbierka Mário Janík)

Dom č. 26 po roku 1904
(Zdroj: Zbierka Mário Janík)

požiarom v roku 1904. Menší prízemný dom mal vysokú sedlovú strechu pokrytú šindľom. Priečelie s dvoma vchodmi ako aj nápis na bočnej strane domu, v ktorom sa spomína „borovitska“ naznačujú, že v dome sa nachádzal obchod a krčma. Na mladších fotografiách ešte z čias monarchie sa dá na štíte na priečelí rozlúštiť nápis Porgesz Bernát. Pozemkovoknižné hárky z 19. storočia uvádzajú, že pôvodnými majiteľmi domu boli na polovicu mäsiar Ján Čelko s manželkou Zuzanou Muchovou a maloleté deti po Ondrejovi Čelkovi (†1863) a Kataríne Pavlíkovej (†1862) Anton (*1854) a Anna (*1856). Obe deti zastupoval tútor Karol Földy, manžel Terézie Čelkovej. Keďže Földy zomrel v roku 1872, záznam zachytáva situáciu pred týmto rokom. Po Antonovej smrti (v roku 1882 sa spomína ako mŕtvy) jeho podiel získala sestra Anna. Na podiel Jána Čelku získala najskôr v roku 1878 záložné právo, neskôr dom zrejme odkúpila, to však už pozemkovok-

nižný hárok nespomína. Po Anninej smrti (zomrela v roku 1886) sa majiteľom domu stal vdovec po nej Ján Bielek Muška, ktorý ho v roku 1889 predal Bernátovi Porješovi a jeho manželke Sali Langovej. Bernát Porješ pochádzal zo židovskej rodiny, narodil sa v roku 1856 v Pružine Dávidovi a Júlii Porješovcom. V roku 1881 sa v Kysuckom Novom Meste oženil s Rozáliou Langovou, v meste sa usadil a v dome č. 1 si zriadil obchod a krčmu. Dom v roku 1904 zhorel pri veľkom požiari, a tak ho Porješ výrazne prestaval. Po prestavbe mal dom na priečelí dva vstupy s rebrovaným štukovým lemom, nad ktorými fasádu členila horizontálna rímsa a nárožie bolo zvýraznené kvádrovaním. Priečelie korunoval odsadený obdĺžnikový štít s menom majiteľa obchodu. Valbová strecha bola podstatne nižšia ako pôvodná, a predovšetkým sa zmenila strešná krytina zo šindľa na pálenú škridlu. V tejto podobe sa dom zachoval až do polovice 20. storočia. Ešte v roku 1911

bol Porješ v pozemkovej knihe zapísaný ako majiteľ domu. Pravdepodobne po prevrate dom zmenil majiteľa, v sčítacích hárkoch z roku 1930 je ako majiteľ uvedený Jozef Starinský, ktorý v ňom prevádzkoval mužské krajčírstvo. V jednom byte býval spolu so svojou rodinou, v druhom býval maliarsky majster Robert Gersberger, pôvodom zo Strážnice, spolu s manželkou a bratom Bohumilom, ktorý bol u neho pomocníkom. Z potomkov Bernáta Porješa mi je známy len osud jeho dcéry Etely, ktorá sa vydala do Budapešti. V roku 1944 bola 48-ročná deportovaná do Osvienčimu, kde zahynula. Nejakí Porješovci zostali pravdepodobne aj v Kysuckom Novom Meste, pretože v apríli 1942 bol do Osvienčimu deportovaný Róbert Porješ, narodený v roku 1924 v Kysuckom Novom Meste. Zomrel v máji toho istého roku.

V dome č. 4 na Belanského ulici bol hostinec Emanuela Weila. Dom v roku 1881 vlastnil Michal Lord, no v roku 1911 už patril Weilovi. Dom mal

po požiari v roku 1904 širokú uličnú fasádu so štyrmi združenými oknami, s ďalším samostatným oknom a s dvoma vchodmi po stranách. Sedlová strecha pokrytá škridlou mala hrebeň rovnobežný s uličnou líniou a nad vchodmi menšie murované štíty. Emanuel (Manó) Weil bol synom Rubena Weila a Kataríny Weiderovej, narodil sa v roku 1845 v Divine. Jeho prvou manželkou bola Katarína Weichherzová z Lieskovca, po jej smrti sa oženil s jej nevlastnou sestrou Šarlotou. V dome prevádzkoval hostinec a v tejto živnosti po jeho smrti (zomrel v roku 1914) pokračovala aj jeho vdova Šarolta (Lota), ktorá bola majiteľkou domu v roku 1930. V dome bývala spolu so svojou vnučkou Lotou Schonfeldovou. Hostinec v meste prevádzkoval aj Emanuelov brat Móric, ktorý najskôr žil v neďalekej Radoli, neskôr v meste vlastnil dom č. 326. Móric Weil zahynul spolu s dcérou pri veľkom požiari v roku 1904. Šarolta Weilová bola v roku 1942 deportovaná do Birkenau, kde zahynula.

Dom č. 26, bývalá krčma Samuela Langa, 60. roky 20. storočia
(Zdroj: Facebook : Kysucké Nové Mesto a okolie v premenách času)

Kysuce známe i neznáme

Pramene a literatúra

Encyklopédia židovských náboženských obcí, 1. zväzok, SNM – Múzeum židovskej kultúry 2010.

Pozemkové knihy Kysuckého Nového Mesta z druhej polovice 19. storočia, uložené na Okres-

nom úrade v Kysuckom Novom Meste, odbor Kataster.

Sčítanie v roku 1930. dostupné na internete: www.slovakiana.sk/scitacie-harky

*Jozef Malík so svojou
zbierkou hasičských
príliieb (Foto: V. Ho-
mola)*

Ďalšia akvizícia do fondu požiarnictva

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

Začiatkom februára 2026 sa Kysuckému múzeu podarila ďalšia akvizícia do fondu požiarnictva. Hodnota tejto akvizície nespočíva len v samotnom získaní nových zbierkových predmetov, ale aj v kontexte postupného budovania celého fondu. Samotné budovanie fondu požiarnictva bolo pritom dlhodobé a nárazovité, v závislosti od

toho, ako sa darilo získať nové zbierkové predmety späť s hasičstvom na Kysuciach. Jednotlivé zbierkové predmety sa do múzea dostávali zberom, darovaním a neskôr aj podávaním projektov cez rôzne schémy ako napríklad vďaka Fondu na podporu umenia či programu Interreg Fond malých projektov.

Počiatky fondu požiarnictva siahajú do roku 1981, keď múzeum získalo požiarnickú sekeru z dnes už zaniknutej obce Riečnica. O štyri roky neskôr (1985) pribudla hasičská helma a ďalšia požiarnická sekera, pochádzajúce z rovnako zatopenej Harvelky. V nasledujúcich rokoch však zbierkotvorná činnosť fondu stagnovala. Fond požiarnictva zostával na dlhé roky len s tromi predmetmi a bol jedným z najmenších zbierkových fondov. Až v roku 2007 sa fond rozšíril o pozvánku na hasičský ples v Starej Bystrici. Zásadný zlom nastal v roku 2019, keď múzeum získalo rozsiahlu kolekciu 161 hasičských predmetov od súkromného zberateľa a dlhoročného profesionálneho hasiča Jozefa Oravca z Čadce. Akvizícia bola vtedy možná vďaka podpore z Fondu na podporu umenia a finančnej spoluúčasti múzea. Ďalšie významné rozšírenie prišlo prostredníctvom projektu Interreg V-A SK-CZ Fond malých projektov, v rámci ktorého múzeum v spolupráci s Hasičským múzeom v Ostrave odkúpilo od toho istého zberateľa ďalších 117 predmetov. Najrozsiahlejšia akvizícia sa podarila na konci roku 2023 (s fyzickým prevzatím predmetov vo februári 2024), kedy múzeum získalo mimoriadne hodnotnú kolekciu 188 hasičských prilieb. Do zbierok múzea pribudla vďaka pánovi Jozefovi Malíkovi z Turzovky – zaniietenému zberateľovi, milovníkovi histórie hasičských zborov a zároveň dlhoročnému profesionálnemu hasičovi. Jeho zbierka prilieb bola pritom najväčšia na celom Slovensku.

Pán Jozef Malík vstúpil do radov dobrovoľných hasičov v Turzovke už v roku 1978 a zostal im verný dodnes. Po roku 1989 sa pridal aj k profesionálnym hasičom, kde počas štvrtstoročia pomáhal ľuďom v tých najťažších chvíľach. K zberateľstvu ho priviedla hasičská výstava v roku 1994 – a odvtedy sa z nadšenia stala jeho celoživotná vášeň.

Poslednej akvizícii súboru hasičských prilieb a kladnému rozhodnutiu Fondu na podporu umenia predchádzala dôsledná príprava akvizič-

ného projektu. Zahŕňala vypracovanie projektovej dokumentácie, podkladov pre Komisiu na tvorbu zbierok (návrhové listy, obrazové prílohy a prílohy k protokolom), ako aj fotografovanie a presné meranie každej čiapky, brigádírky, lodičky a prilby. Súčasťou procesu bolo aj mimoriadne zvolané zasadnutie Komisie na tvorbu zbierok, ktorá akvizíciu schválila. Výsledkom bolo získanie súboru 48 hasičských čiapok a 4 prilieb. Do zbierkového fondu tak pribudli hasičské čiapky a prilby z rôznych kútov sveta – od Severnej Ameriky cez Európu až po Áziu. Konkrétne išlo o čiapky a prilby z nasledovných krajín: USA, Luxembursko, Švajčiarsko, Taliansko, Francúzsko, Rumunsko, Bulharsko, Rakúsko, Nemecko, Anglicko, Španielsko, Mexiko, Švédsko, Belgicko, Poľsko, Česká republika, Čína, ale aj bývalej Juhoafrickej republiky. Neprekvapí však ani tuzemské zastúpenie.

Ide o pestrú mozaiku predmetov, ktoré rozprávajú príbehy hasičských zborov, ich tradícií, vizuálnej kultúry, ale aj dramatických dejín. Každý kus je originálom, ktorý nesie jedinečnú pečať svojej krajiny, obdobia a služby, ktorú jeho nositeľ kedysi vykonával. Mnohé z nich sú navyše ozdobené pôvodnými kovovými alebo vyšívanými odznakmi, ktoré prezrádzajú hodnotu a príslušnosť ku konkrétnemu hasičskému zboru. Zaujímavým príkladom je modrá čiapka hasiča z malého mesta Ravena v štáte New York, ktorá pripomína ikonickú vizuálnu identitu newyorských hasičov. Dokumentačne hodnotné sú aj čiapky z krajín, kde sa hasičská tradícia vyvíjala odlišne než v strednej Európe. Mexická čiapka so žltou šnúrkou, švédsky model s originálnym odznakom či bulharská čiapka vysokého dôstojníka predstavujú zaujímavé porovnanie uniformity a symboliky naprieč kontinentmi. Z Nemecka sa do zbierky dostalo hneď niekoľko typov – od čiapok typu odvodených od vojenských poľných čiapok Feldmütze, cez čiapky typu Schirmmütze (brigádírky) až po špeciálnu čiapku závodného hasiča v automobilke Volkswagen. Každý získaný

kus dokumentuje inú spolkovú krajinu, tradíciu ako aj iný spôsob organizácie hasičskej služby.

Silné zastúpenie má aj Poľsko, kde sa hasičská kultúra vyvíjala v úzkom prepojení s regionálnymi tradíciami. V zbierke sa nachádza napríklad dôstojnícka rohatka (po poľsky rogatywka), ktorá na prvý dojem zaujme svojim atypickým tvarom. Tvar čiapky sa vyvinul z tradičných pokrývok hlavy, ktoré nosili poľskí konfederáti a civilisti v 18. storočí. Konfederáti boli členovia poľských šľachtických spolkov (konfederácií), ktoré vznikali na obranu politických práv, náboženstva alebo nezávislosti krajiny. Hoci už v 14. storočí sa objavovali podobné čiapky nosené ľahkou jazdou. Veľkú popularitu získala počas Kościuszkovho povstania v roku 1794. V období napoleonských vojen nosili poľskí ulania (ľahké jazdecké) vysoké rohaté čiapky (tzv. *czapka*). Po obnove poľskej nezávislosti v roku 1918 sa rogatywka stala oficiálnou pokrývkou hlavy poľskej armády. Používali sa v rôznych verziách – od poľných (mäkkých) až po vystužené slávnostné.

Unikátna je aj goralská hasičská čiapka kombinujúca prvky tradičnej pokrývky hlavy Goralov s oficiálnou hasičskou symbolikou poľských zborov. Ide o hasičský klobúk s polguľovitou kalotou a širokou krempou, vyrobený z plstenej vlny tmavomodrej farby. Okolo základne kaloty je natiahnutá tenká ozdobná šnúrka červenej farby, ktorá je na pravej strane zakončená uzlom s voľne visiacimi strapcami. V čelnej stredovej časti je osadený výrazný kovový odznak zlatej farby. Emblém zobrazuje poľskú orlicu s rozvinutými krídlami a korunkou na hlave, ktorý stojí na podklade v tvare hasičskej prilby s prekríženými sekerami. Táto čiapka, či presnejšie klobúk, pochádza z oblasti Bielsko-Biala a svojím okrúhlym tvarom pripomína miestne krojové prvky. Zastúpenie slovenských a českých čiapok dopĺňa obraz vývoja hasičských čiapok v našom priestore – od medzivojnových česko-slovenských modelov až po profesionálne slovenské čiapky z 90. a nultých rokov.

Akvizícia však neobsahuje len čiapky. Jej súčasťou boli aj 4 prilby, ktoré so sebou nesú silné príbehy. Dve získané španielske prilby (jedna po-

vojnová s mosadzným kohútom a druhá moderná z 90. rokov 20. storočia) ukazujú, ako sa menila technická výbava hasičov v priebehu desaťročí. Zvyšné dve získané prilby so sebou nesú celé príbehy. Mimoriadne cenným kúskom je prilba z Pekingu, ktorú daroval pánovi Malíkovi vtedajší slovenský veľvyslanec v Číne a rodák z Turzovky Ing. František Dlhopolček v roku 2013. Azda najsilnejší príbeh však nesie prilba z bývalej Juhoslávie. Je zhotovená z hliníka s prirodzeným strieborným povrchom bez dodatočného farebného lakovania. Prilba má polguľovitý tvar s výrazne profilovaným šiltom po celom obvode, ktorý v zadnej časti prechádza do ochrany zátylku. Dominantným konštrukčným prvkom je masívny hrebeň v tvare štylizovanej hviezdice (stred je vypuklý smerom nahor), ktorý pokrýva hornú časť škrupiny a slúžil na spevnenie prilby pri nárazoch. Na čelnej strane prilby sú viditeľné zvyšky uchytania pôvodného znaku a stopy po mechanickom poškodení (preliačiny a drobné otvory), ktoré svedčia o intenzívnom používaní v náročných podmienkach. Po stranách sa nachádzajú nity určené na fixáciu vnútornej výstelky. Na viacerých miestach sa v prilbe nachádzajú otvory spôsobené strelbou zo zbrane (zasahujúci hasič bol počas zásahu v priebehu vojny v Juhoslávii zastrelený nepriateľom. Podľa informácií od predajcu mal prilbu objaviť jeden z príslušníkov slovenskej misie UNPROFOR pochádzajúci z Kysúc nasadený v niekdajšej Juhoslávii. Tento predmet je mementom toho, že práca hasičov nie je len o požiaroch, ale aj o službe v extrémnych a živote nebezpečných situáciách.

Význam celej akvizície spočíva v tom, že nejde len o súbor pekných či zaujímavých predmetov. Ide o jedinečný dokument vývoja hasičských zborov, ich vizuálnej identity, uniformných tradícií a spoločenského postavenia v rôznych krajinách. Každá čiapka a prilba je malým oknom do histórie – do sveta, kde uniforma nebola len pracovným odevom, ale symbolom odvahy, disciplíny a ochoty pomáhať. Kysucké múzeum tak získalo kolekciu, ktorá výrazne obohacuje jeho fond požiarnictva a zároveň otvára nové možnosti pre

Zbierky a ich ochrana

výstavy, výskum aj popularizáciu hasičskej histórie. Ide o akvizíciu, ktorá má nielen zberateľskú, ale aj kultúrnu a dokumentačnú hodnotu. Vďaka nej sa Kysuce stávajú miestom, kde možno

na jednom mieste vidieť, ako rôznorodo môže vyzerať hasičská uniforma – a ako podobné sú si príbehy ľudí, ktorí ju nosili.

Akvizíciu z verejných zbierok podporil Fond na podporu umenia.

Literatúra

HLUCHÝ, Jozef: *Príspevky k dejinám požiarnej ochrany na Kysuciach*. Čadca: Okresný výbor dobrovoľnej požiarnej ochrany, 1996.

ŠULC, Dušan – BOLČÍK, Imrich: *Rovnošata výstroj a označenie hasičstva na Slovensku*. Tur-

čiansky Sv. Martin : Nákladom Zemskej hasičskej jednoty na Slovensku, 1932.

WIELECKI, Henryk: *Dzieje polskiej rogatywki*. Warszawa : Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, 1985.

Obrazová príloha

*Získané švajčiarske čiapky
– lodičky (Zdroj: Zbierkový
fond KM)*

*Hasičská čiapka z USA používaná hasičom
z Ravena F. D. N. Y (Zdroj: Zbierkový fond KM)*

*Hasičská čiapka z Talianska
(Zdroj: Zbierkový fond KM)*

*Hasičská čiapka typu képi z Francúzska
(Zdroj: Zbierkový fond KM)*

*Hasičská čiapka z Rumunska
(Zdroj: Zbierkový fond KM)*

*Klobúčik k dámskej vychádzkovej
uniforme z Francúzska
(Zdroj: Zbierkový fond KM)*

*Hasičská čiapka z Rakúska
(Zdroj: Zbierkový fond KM)*

Zbierky a ich ochrana

Juhoslovanská hasičská prilba s viditeľnými stopami po priestreloch (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Hasičská čiapka - goralský klobúčik z Poľska (Bielsko-Biala) (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Hasičská čiapka tzv. rohatka z Poľska (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Hasičská prilba používaná v Pekingu. Bola venovaná pánovi Malíkovi slovenským veľvyslancom v Číne (Zdroj: Zbierkový fond)

*Záber na pripojovacíu
stanicu v doline Chmúra
(Zdroj: Zbierkový fond
KM)*

Fotoalbum k storočnici prepojavacieho úseku lesnej železnice medzi Kysucami a Oravou

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

V roku 2026 si pripomíname storočnicu vybudovania prepojavacieho úseku, ktorý spojil dve, dovtedy separátne lesné železnice na Kysuciach a Orave. Lesná železnica vedúca Bystrickou dolinou predstavovala nielen zlom v životoch miestnych obyvateľov a ráze okolitej krajiny, ale prirodzene sa dostala aj do pozornosti fotografův. Niektoré z týchto fotografií zhotovených v rôznych obdobiach histórie „úzkorozchodky“ na pomedzí Kysúc a Oravy sa dostali rôznymi spôsobmi (darovanie, kúpa, zber) aj do zbierkového fondu Kysuckého múzea. Fotografie mapujú jed-

notlivé koľajové vozidlá, personál, ako aj samotné teleso železnice. Spomínané fotografie boli zachytené na rozmanitých médiách (pozitívy, negatívy, vyvolané fotografie, ale nájdu sa tu aj ucelené fotoalbumy). Jednotlivé zábery majú často vysokú dokumentačnú hodnotu a sú nemým svedkom nielen súčasťi lokálnej histórie, ale dokumentujú aj čulý život so zmenami, ktorými si železnica prešla naprieč časom.

Spomedzi zmienených rôznorodých fotografií, ktoré sa stali súčasťou zbierkového fondu Kysuckého múzea vyniká svojou dokumentačnou

hodnotou fotoalbum s názvom „*Lesná dráha Erdútka-Nová Bystrica*“. Jeho hodnota spočíva v tom, že skrz fotografie zachytáva budovanie spojovacej trate v rokoch 1925-1926 medzi Erdútkou (terajšou Oravskou Lesnou) a dolinou Chmúra krátko pred jej dokončením. Fotografie boli vytvorené na čiastke II. Spojovacej železnice (úseku Beskyd-Chmúra). Spomínaný fotoalbum pozostáva z 12 kartónových listov spojených na ľavej strane čiernym špagátom. Jeho vrchnú a spodnú časť albumu tvoria dva čisté listy, na ostatných 10 sú nalepené fotografie a nákresy. Fotoalbum je orientovaný vodorovne.

Prvý list fotoalbumu je nazvaný „*Železničná mapa – znázorňuje polohu lesnej dráhy Lokca-Oščadnica*“. Jedná sa o ručne kreslenú mapu, ktorú v Oravskom Podzámku nakreslil inžinier Pavlovský podieľajúci sa na výstavbe prepojovacej trate.

Druhý list fotoalbumu nesie názov „*Situačný plán čiastky II. Úzkokoľajnej lesnej dráhy Erdútka – dolina Chmúra, úsek Nová Bystrica, mierka 1:2880*“.

Na ďalšom liste fotoalbumu už začína sled jednotlivých fotografií. Prvou z nich je záber na Stanicu „Sedlo-Beskyd“. V tomto bode sa nachádzala najvyššie položená stanica na celej trati v nadmorskej výške 935 m.n.m. Stanica tu bola vybudovaná v roku 1925. V tomto období sa stala 1. časť prepojovacej železnice. Na tejto stanici boli vybudované 2 koľaje.

Ďalší záber zachytáva „*II. úvrat'*“. Úvrat', presnejšie hrotová úvrat' bol dômyselný systém, ktorý bol použitý pri výstavbe prepojovacieho úseku železnice na prekonanie veľkého prevýšenia. Počas premávky musela železničná súprava prekonať v najkritickejšom úseku na trati dlhej (vzdušnou) čiarou 1,5 km prevýšenie až 217 m. Desiatky ton ťažká súprava lokomotívy s oplnenými vozňami naložená ďalšími tonami kmeňov stromov sa musela „vyškriabať“ na vrchol sedla Beskyd a na krátkom úseku prekonať prevýšenie

217 metrov. Ďalší faktor bola vlhkosť z okolitého lesa. Vlhkosť ovplyvňujúca adhézne podmienky (podmienky trenia alebo príľnavosti) vyjadrujú schopnosť prenosu ťažných a brzdných síl medzi oceľovým kolesom rušňa, respektíve súpravy a koľajnicou. Keďže ide o kontakt dvoch hladkých kovových materiálov, plocha dotyku tzv. adhézna ploška je veľmi malá – približne o veľkosti mince. Preto sú vlaky mimoriadne citlivé na akékoľvek zmeny na povrchu koľajníc. Pri dobrých adhézných podmienkach – počas sucha, sú koľajnice čisté a suché. Trenie je preto vysoké a vlak dokáže rýchlo zrýchliť a efektívne zabrzdíť. Naopak pri zhoršených adhézných podmienkach napr. počas dažďa, hmly či mrazu, voda v rôznych skupenstvách pôsobí ako tenký mazací film. Brzdná dráha sa predlžuje a pri rozjazde zas hrozí preklzovanie kolies. Počas kritických adhézných podmienok napríklad, ak je na koľajniciach popadané lístie, sú zhrdzavené alebo sú na nich prítomné škvrny oleja nastáva veľmi nebezpečná situácia. Popadané lístie sa pod váhou vlaku zlisuje do klzkej, celulózovej vrstvy a vzniká tzv. „čierny ľad“ na železnici. Kolesá preto strácajú príľnavosť. Pri rozjazde dochádza k sklzu, kedy kolesá rušňa sa začínú pretáčať naprázdno a šmýkajú sa na mieste. Vlak tak nedokáže odviezť ťažký náklad do kopca a môže dôjsť k poškodeniu (vypáleniu) koľajníc alebo kolies. Naopak pri brzdení dochádza k šmyku. V takomto prípade sa kolesá plne zablokujú, ale vlak sa kvôli zotrvačnosti kĺže po koľajniciach ďalej. Tým sa výrazne predlžuje brzdná dráha a na kolesách vznikajú ploché miesta (tzv. „ploché kolesá“), ktoré potom počas jazdy nepríjemne búchajú. Proti adhézii sa tak bojuje samotným čistením koľajníc a pieskovaním. Rušne sú vybavené zásobníkmi so špeciálnym pieskom. Pri preklzovaní kolies systém pod tlakom vyfúkne piesok priamo pod kolesá, čím sa mechanicky zvýši trenie. Moderné vlaky majú elektronické systémy WSP/ABS, čo však železničné súpravy, premávajúce

medzi Kysucami a Oravou v tomto období, samozrejme nemali.

Spomínané adhézne podmienky spolu s nevyspytateľným severoslovenským počasím tak pre rušňovodičov (a predtým projektanta trate) predstavovali veľkú výzvu. Použitý úvratňový systém fungoval tak, že v úvratí vlak zmení smer jazdy a pokračuje po vyššie položenej časti trate, po ktorej do úvrate prišiel. Takéto úvratňové železnice vznikali v oblastiach s ťažbou dreva a dnes sú cennou súčasťou technického a kultúrneho dedičstva. V jednotlivých úvratiach vlak – lokomotíva železničnú súpravu striedavo tlačila a potom ťahala. Lokomotíva bývala umiestnená spravidla v strede vlaku. Princíp úvratí možno prirovnať k serpentínam v cestnej doprave, no autá zvládnu omnoho ostrejšie zákruty keďže sa dokážu na malom priestore a v strmom stúpaní otočiť takmer o 180° – medzi jednotlivými výškovými úrovňami prechádzajú jednoduchým prejazdom zákruty. Lokomotívy a celkovo koľajové vozidlá však takúto možnosť nemajú. Použitie hrotových úvratí na trati tak bolo nápaditým, efektným ako aj ekonomickým riešením. Vďaka úvratiam sa na prepojení úseku nemuseli totiž budovať drahé viadukty a tunely.

V nadväznosti na predošlý záber pokračuje ďalší hárok fotoalbumu zachytávajúci rovnaké miesto, ale tento raz už aj s prechádzajúcim vlakom na II. úvratí.

Ďalšia z fotografií zachytáva „Most v hm 60“. Záhadne znejúca skratka „hm“ označuje tzv. hektometer = ide o v bežnej praxi zriedka používanú jednotku. Používa sa však v niektorých krajinách, špecificky pri označení staničenia ciest ale aj železničných tratí. Návštevníci, ktorí zavítajú do Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke si túto skratku môžu všimnúť na železničných značkách – návestidlách pozdĺž trate križujúcej skanzen.

Viac z úvratňového úseku môžeme vidieť na ďalšom zábere s popisom „Serpentíny na Sedle“.

Nasledujúci záber vo fotoalbume zachytáva fotografia s popisom „Trať v skale vytesaná, vľavo Ing. L. Gál, vpravo Ing. F. Pavlovský“. Projekt prepojovacieho úseku vyhotovila firma diplomovaných inžinierov bratov Edmunda a Ladislava Gála sídliaca v Ružomberku.

Predposledný záber zachytáva III. úvrat'

Na poslednom hárku je fotografia pripojovacej stanice s popisom „Dolina Chmúra“.

Viac o histórii lesnej železnice na pomedzí Kysúc a Oravy sa môžete dozvedieť vďaka našej expozícii s názvom *Železnička v premenách času*. Návštevníci si môžu pozrieť rôznorodé predmety z podfondov *Lesné železnice* a *Lesníctvo* tvoriace súčasti zbierkových fondov Kysuckého múzea. Predmety sú vyinštalované v 14 vitrínach v miestnosti na 1. poschodí Multifunkčného objektu v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke. Cieľom tejto výstavy je prezentovať návštevníkom rôzne aspekty vývoja úzkorozchodnej lesnej železnice Oščadnica – dolina Chmúra/Zákamenné v premenách času. V širšom kontexte výstava dopĺňa návštevnícky zážitok z jazdy vlakom v areáli Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke ako i informácie k expozícii *Vlaky s vôňou dreva*. Ste srdečne vítaní!

Historicky vzácny fotoalbum, ktorý sme vám priblížili v tomto článku je len jedným zo zbierkových predmetov zaradených vo Fonde lesných železníc. Naš zbierkový fond však môžete pomôcť rozšíriť aj vy. Radi by sme sa preto obrátili na ctenú verejnosť s výzvou: Pokiaľ vlastníte predmety spojené s lesnými železnicami ako takými a radi by ste ich zachovali pre ďalšie generácie, zbierkotvorná činnosť Kysuckého múzea stále prebieha. Neváhajte nás kontaktovať. Máme záujem o všetko, čo súvisí s lesnými železnicami na Slovensku. V prípade cenných predmetov ich v rámci akvizičnej činnosti Kysuckého múzea môžeme od vás aj odkúpiť. Pri rozširovaní zbierkového fondu sú však veľmi nápomocné aj kópie

Zbierky a ich ochrana

historických fotografií či dokumentov. S dokumentami a fotografiami sa navyše nemusíte ani rozlúčiť. Po láskavom zapožičaní fotografií a do-

kumentov od vás si kópie vyhotovíme vo vlastnej réžii a originály Vám s vďakou vrátime naspäť. Ďakujeme!

Pramene a literatúra

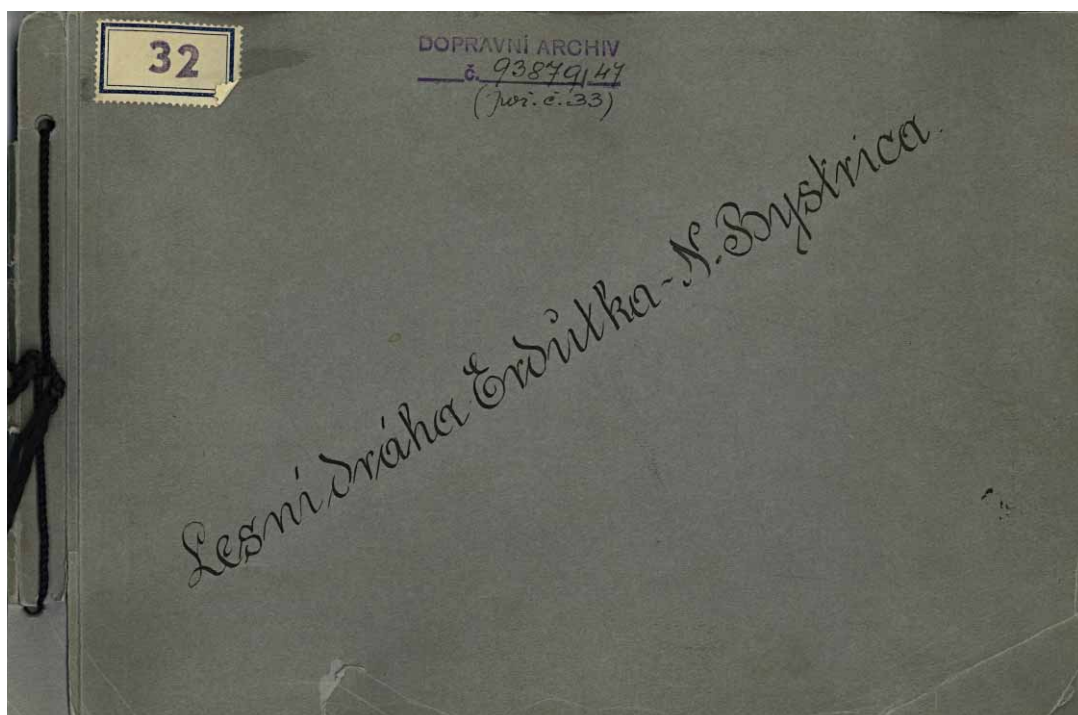
Zbierkový fond Kysuckého múzea H 532, 1986/0086

ŽILINČÍK, Ivan: *Klapot kolies v údoliach Bystrice a Bielej Oravy*. 1. vyd. Čadca : Kysucké múzeum, 2006.

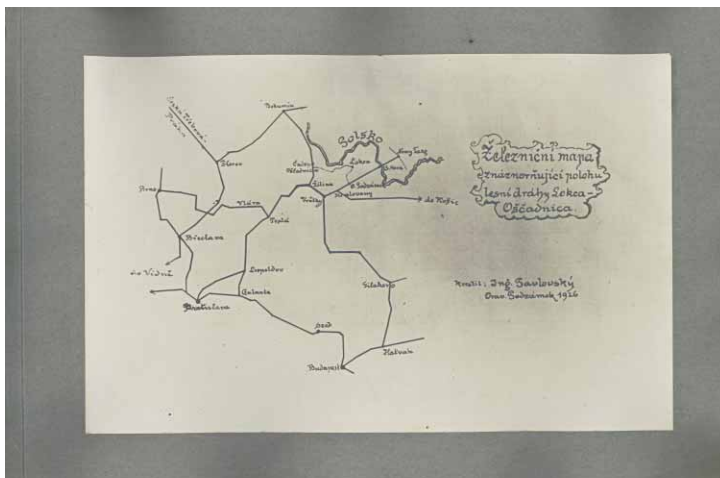
BASS, Eduard: *Ze začátku našich železnic*. Praha : Státní nakladatelství, 1948. *Železnice – historie a současnost*. Čestlice : Rebo, 2009.

TANEL, Franco: *Železnice – od parních lokomotiv k vysokorychlostním vlakům*. Praha : Slovart, 2013.

Obrazová príloha

Titulný list fotoalbumu
(Zdroj: Zbierkový fond
KM)

Mapa znázorňujúca polohu lesnej dráhy Lokca-Oščadnica
(Zdroj: Zbierkový fond KM)

Situačný plán časti II. Úzkokoľajnej lesnej dráhy (Zdroj: Zbierkový fond KM)

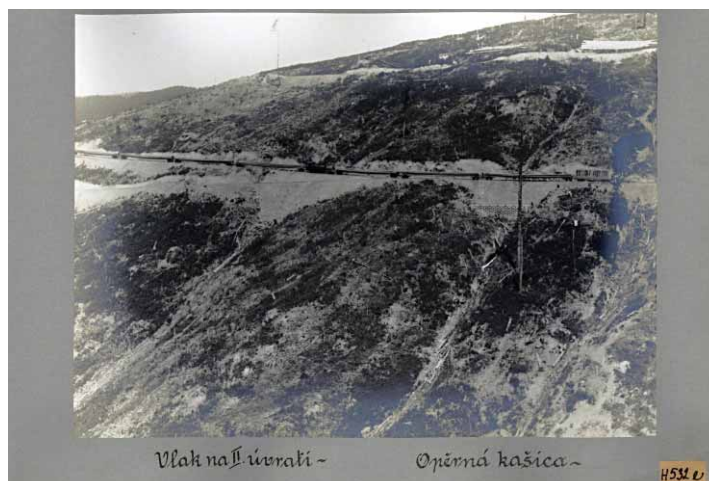

Záber stanice „Sedlo-Beskyd“ (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Zbierky a ich ochrana

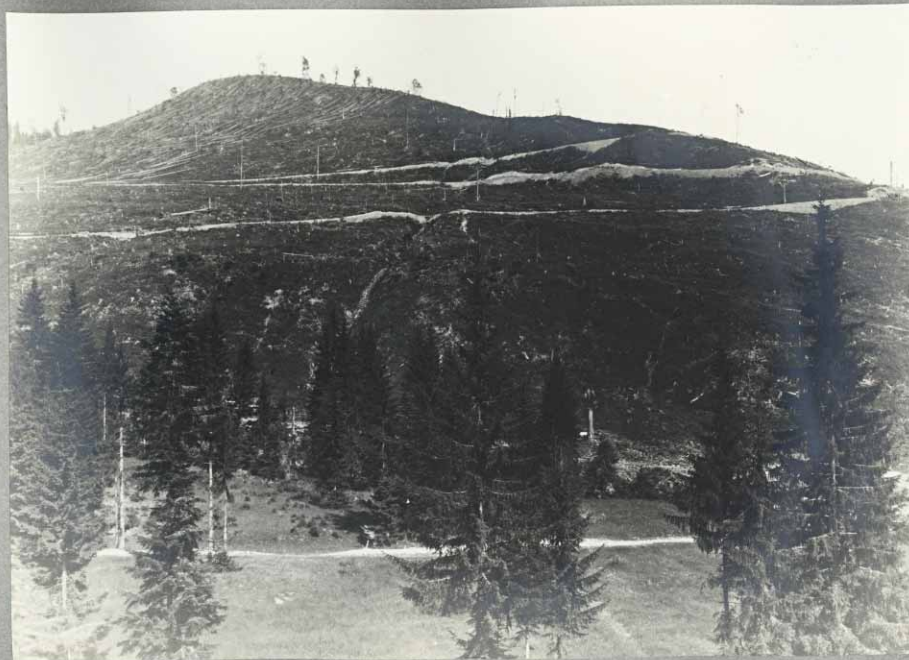
Pohľad na II. úvrat' (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Vlak idúci na II. úvratí (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Most v hm 60 (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Serpentíny na „Sedle“~

H 532g

Pohľad na serpentíny na „Sedle Beskyd“ (Zdroj: Zbierkový fond KM)

III. úvrat'~

H 532d

Záber na III. úvrat' (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Stavitelia spojovacieho úseku: vľavo Ing. L. Gál, vpravo Ing. F. Pavlovský (Zdroj: Zbierkový fond KM)

Reverz mince
(Foto: Mário Janík)

Keltská minca z Kysúc

MÁRIO JANÍK

Do zbierkového fondu Archeológia Kysuckého múzea pribudne po ukončení archeologického výskumu a následných zákonných náležitostiach nález zaujímavý ako z pohľadu archeologického, tak i numizmatického. Ide o tetradrachmu typ Veľký Bysterec, keltskú striebornú mincu.

Bola platidlom typickým pre oblasť tzv. Púchovskej kultúry. Pomenovanie nesie podľa lokality Veľký Bysterec, ktorá je dnes miestnou časťou Dolného Kubína na Orave. Práve tu bol roku 1879 objavený amatérskym archeológom Mikulášom Kubínyim poklad 14 ks takýchto mincí, ktorý bol prvým depotom s identifikovanými a popísanými mincami tohto typu.

Averz mince
(Foto: Mário Janík)

Na reverze tetradrachiem typu Veľký Bysterec je vyobrazený kôň, ktorý je častým motívom na keltských minciach. Neobvyklé sú však jeho trojuholníkové kopytá. Jazdec je naznačený krúžkami. Pod koňom je symbol v tvare kolku, ktorého význam nie je dosiaľ vysvetlený. Averz mince nenesie žiadne vyobrazenie, je na ňom plastický hrbol pokrývajúci asi dve tretiny mincovej plochy.

Doposiaľ bolo zaznamenaných 9 hromadných nálezov mincí, ktoré obsahovali tento typ platidla. Bol to už spomínaný Veľký Bysterec (1879), kde sa podarilo objaviť i ďalší depot v roku 1985. Ďalej to sú lokality Óhuta (Maďarsko, 1846), Ko-

márno (1876), Likavka (1977), Rochovica pri Žiline (1999), Folkušová-Necpaly (2001-2002), Žilina-Zástranie (2009) a Mošovce (2018). Okrem toho boli zaznamenané i jednotlivé, ojedinelé či hromadné nálezy s jedným exemplárom tejto mince v lokalitách Varín (pred 1984), Bratislava (1987), Liptovská Sielnica (1995 a 1996), Jánovce-Machalovce (okr. Poprad 1997 a 1999 – 2002), neznáme nálezisko na Slovensku (pred rokom 1998), Košeca (1998), Hrabušice (1998), Nimnica (1999), Udiča (2000), Turík (okr. Ružomberok 2000), Folkušová (2001-2002). Uvedený zoznam nemusí v súčasnosti aktuálny, najmä čo sa týka nálezov mimo územia SR.

Počiatky keltského mincovníctva v strednej Európe siahajú do polovice 3. storočia pred n. l. Kelti nikdy nevytvorili jednotný centrálny štátny útvar, správa a moc boli sústredené v tzv. oppidách, kde boli zároveň razené ich mince. To vysvetľuje rôznorodosť a variabilitu keltských mincí. Určitou záhadou zostáva organizačné zabezpečenie razby, ich peňažná hodnota, či pomenovanie mincových nominálov. Je pravdepodobné, že rozhodujúcu úlohu v organizačných otázkach mali náčelníci, rada starších a druidi, hodnota a názvy nominálov boli naviazané na grécke mincovníctvo.

Minca bola nájdená v roku 2024 na lokalite na Kysuciach, ktorú z dôvodu jej ochrany neupresňujeme. Napriek tomu, že na historickom

území Kysúc už boli v minulosti keltské mince nájdené, v zbierkovom fonde Kysuckého múzea pôjde o prvý a jediný exemplár.

Po zdokumentovaní nálezového stavu bola minca prvotne očistená a následne archeologickou Kysuckého múzea Mgr. Dankou Majerčíkovou odovzdaná na ošetrovanie. Keďže ide o vysoko kvalitné striebro (80-95%), ktoré veľmi dobre odoláva korózii, nebolo treba pristúpiť k chemickému zásahu. Minca bola iba očistená kúpeľom v demineralizovanej vode a následne zbavená uvoľnených nečistôt, vysušená a odovzdaná na odborné spracovanie. Zároveň boli zistené jej fyzické parametre – priemer 20-21 mm (minca je mierne oválna), hrúbka 4,5 mm a hmotnosť 8,64 g.

Literatúra

BUDAJ, Marek – HUNKA, Ján: *Nálezy mincí na Slovensku V/1*. Bratislava, Nitra : Archeologický ústav SAV, Historické múzeum SNM, 2018.

KOLNÍKOVÁ, Eva et al.: *Kronika peňazí na Slovensku*. Bratislava : Fortuna Libri, 2009.

KOLNÍKOVÁ, Eva – KOLNÍK, Titus: Mince a spony – depot z neskorolátenského hradiska

Rochovica pri Žiline. In: *Slovenská archeológia LII-1*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 2004.

PIETA, Karol – KURPEL, Miroslav: Das frühgeschichtliche Ballungsgebiet mit Münzhorten in Mošovce, Nordslowakei. In: *Slovenská archeológia LXXII- 2*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 2024.

*Betónový bunker
v Oščadnici (Foto: Archeo
Sever)*

Archeologický prieskum na trase kysuckej diaľnice

MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ

Od začiatku roka 2025 prebieha na Kysuciach archeologický prieskum na stavbe budúcej diaľnice. V mesiacoch marec až máj sa na výskume podieľalo aj Kysucké múzeum ako partner ARCHEO SEVER s.r.o., ktorá prieskum zabezpečuje spolu so Slovenským archeologickým a historickým inštitútom (SAHI). Prieskum prebieha formou sondážneho výskumu, čiže na ploche budúcej diaľnice sa robia sondy s cieľom zachytiť prípadné staršie osídlenie. Pred začiatkom prieskumu neboli veľké očakávania ohľadom archeologických nálezov, čo sa napokon časom potvrdilo. Napriek tomu sa nedá povedať, že sa našlo vôbec nič.

Zaujímavým „objavom“ bolo odkrytie zachovanej podpery starého mosta z roku 1875 na radoľskej strane rieky. Most bol v roku 1945 Nemcami výrazne poškodený, no po oprave bol funkčný až do 60. rokov 20. storočia. Potom bol o pár metrov severnejšie postavený nový most a starý bol z väčšej časti rozobraný. Kvádre z mosta boli pohodené aj pri ústí Vadičovského potoka do Kysuce, kde ich prekryl porast stromov a kríkov. Podpera sa postupne stratila pod zásy-
pom odpadkov a porastom náletových drevín. Po dôkladnom očistení sme ju dôkladne zdokumentovali, momentálne je prekrytá a stavebné práce prebiehajú v jej tesnej blízkosti.

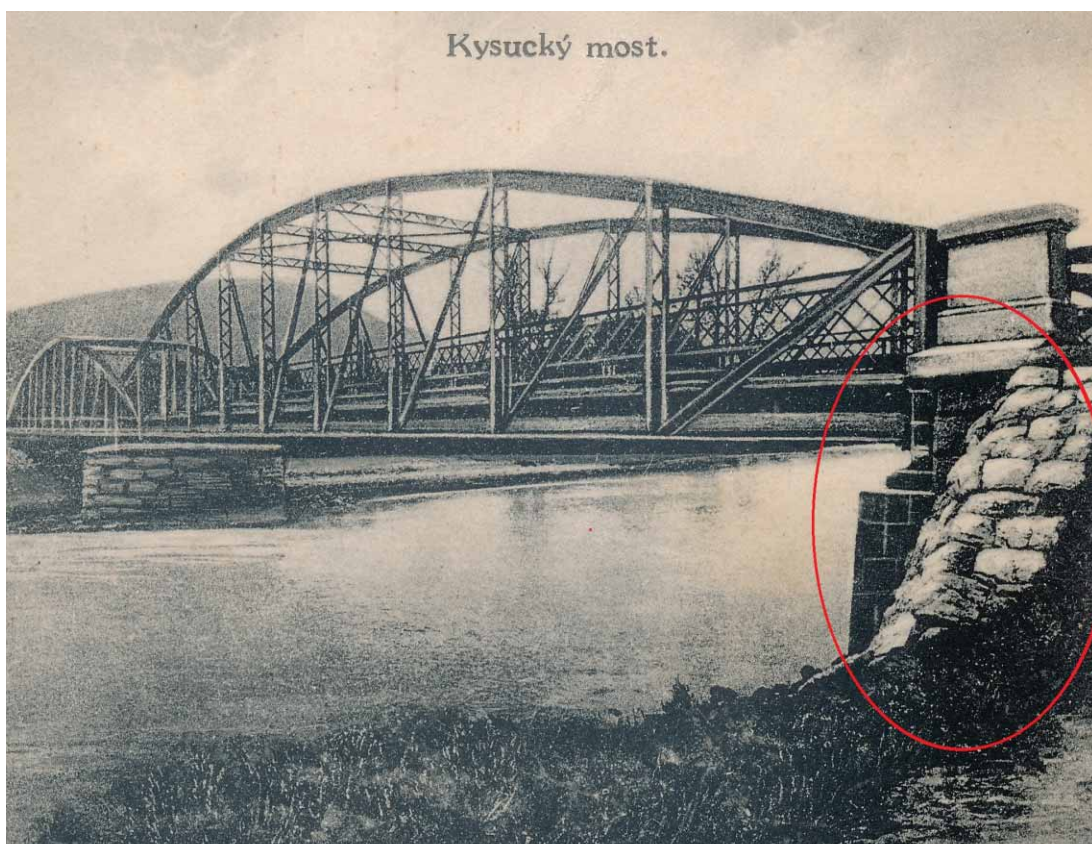
Novinky

Na podpere sme odkryli aj renovačné úpravy po veľkej povodni v roku 1925. Po tejto povodni boli popri rieke Kysuca stavané protipovodňové valy, ktoré sme archeologicky zachytili v chotári Kysuckého Nového Mesta a Brodna, no na mnohých miestach sú doteraz dobre viditeľné v teréne a mnohí obyvatelia Kysuckého Nového Mesta zrejme netušia, že chodia na prechádzku po korune jedného z nich.

Ďalšími nálezmi boli bunkre z čias druhej svetovej vojny. Jeden sme našli v chotári Krásna nad Kysucou, druhý v chotári Oščadnice. Tzv. kochbunker bol vyrobený v cementárni v Lietavskej Lúčke a po odkrytí bude OZ BUNKRE prevezený na iné miesto.

Najvýznamnejším nálezom bolo určite zachytenie časti starej cesty, ktorá viedla z Kysuckého Nového Mesta smerom na juh. Na mapách vojenského mapovania z 18. a 19. storočia je zachytená hlavná cesta z Kysuckého Nového Mesta do Ži-

liny. Južne od mesta, pri prícestnej kaplnke sa z tejto cesty odpájala cesta vedúca cez Oškerdu a Snežnicu až do Tepličky nad Váhom. Geofyzikálny výskum ukázal, že plocha budúcej diaľnice pretína časť tejto cesty, preto bolo rozhodnuté túto časť preskúmať podrobnejšie. Pri vykopávkach sme zachytili úvozovú cestu, ktorá bola niekedy v polovici 20. storočia zasypaná. V zásype sa vyskytovali novoveké nálezy, ako napríklad zvyšok veľkej smaltovanej misy či čiastočne rozpadnutá kožená topánka. V blízkosti cesty sa však s pomocou detektora podarilo nájsť aj zopár cennejších drobných predmetov, napr. gombík s očkom, olovené obchodné alebo poštové plomby, a tiež strieborné bavorské štvorgroše z roku 1767, ktoré dal vyraziť bavorský vojvoda Maximilián III. Tieto mince patrili v 18. storočí k bežným obehovým minciam v Uhorsku a ich výskyt potvrdzuje čulú obchodnú aktivitu kysuckých mešťanov.

Dobová fotografia mosta cez rieku Kysucu, záber na podperu z radoľskej strany (Zdroj: Zbierka M. Janík)

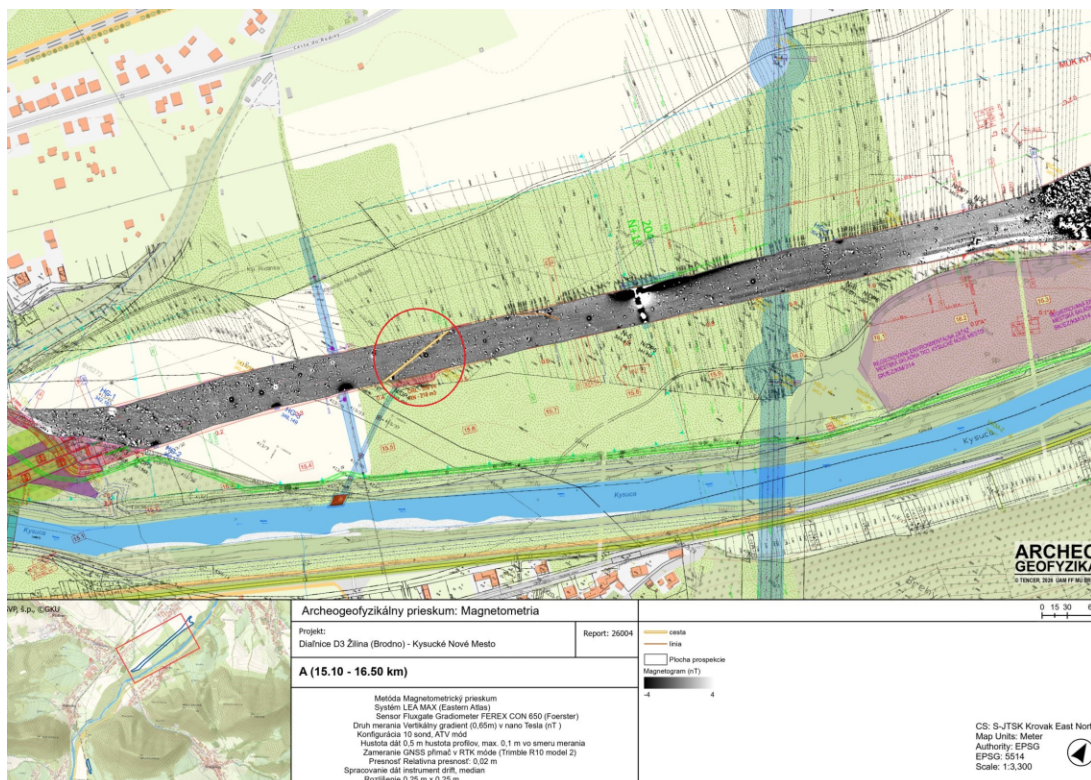

Odkrytá podpera mosta na radoľskej strane
(Foto: Archeo Sever)

Cesta z Kysuckého Nového Mesta, označená skúmaná časť. I. vojenské mapovanie (1764 – 1787)
(Zdroj: geoportal.gov.sk)

Novinky

Archeogeofyzikálny prieskum, označená zachytená časť cesty (Zdroj: Archeo Sever)

Bavorský štvorgroš
 Maximiliána III.
 Ilustračné foto
 (Zdroj: sk.ucoin.net)

Archeologický výskum historickej cesty (Zdroj: Archeo Sever)

Spoločné stretnutie
k projektu Energie pro
památky 24. 06. 2026
KM (Foto: J. Masariková)

Česko-slovenská spolupráca s mestským obvodom Slezskou Ostravou

MGR. TOMÁŠ ADAMČÍK, PHD.

Kysucké múzeum pokračuje v projektovej spolupráci s mestským obvodom Slezská Ostrava. Po úspešne zrealizovanom projekte *Historie všemi smysly*, kedy sa podarilo v Heřmanicích vybudovať expozíciu s lokálnou históriou v priestoroch bývalej márníce v blízkosti Kostola Sv. Marka, pokračujú partneri v príprave a implementácii dvoch nových projektov.

„Energie pro památky“

Mestský obvod Slezská Ostrava spolupracuje s Kysuckým múzeom v rámci dotačného programu „Fond malých projektov“ Programu Interreg Slovensko – Česko 2021–2027 na realizácii malého projektu s názvom „Energie pro památky“ (kód FMP/MI/02/001_CZ).

Cieľom projektu je pilotné overenie systému inteligentného merania a energetického manažmentu na historických, kultúrnych či inak verejnosti slúžiacich budovách. Projekt sa zameriava na znižovanie energetickej náročnosti a efektívnu správu spotreby energií bez ohrozenia pamiatkovej hodnoty objektov. V praxi bude otestované inštalovanie meračích zariadení (pre elektrinu, teplo, vodu, plyn či CO₂) na vybraných budovách v oboch partnerských mestách a následné vyhodnotenie získaných dát prostredníctvom softvérového systému. Na základe zistených výsledkov vznikne záverečná správa ako príklad dobrej praxe, ktorá poslúži nielen obom partnerom, ale aj ďalším mestám, inštitúciám a správcom historických objektov. Súčasťou projektu sú pracovné stretnutia, zber a analýza dát, inštalácia meradiel, spracovanie výsledkov, záverečná konferencia a medializácia výstupov.

Pre Kysucké múzeum to znamená inštaláciu inteligentných meračov elektrickej energie, vody a plynu vo svojich expozíciách vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou a v Múzeu Čadca.

Projekt „Energie pro památky“ je spolufinancovaný z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja vo výške 80 % z celkových oprávnených výdavkov, t.j. 29 996 €, pričom celkový rozpočet je 37 495 €.

Realizácia projektu prebieha od 1. septembra 2025 do 31. augusta 2026 a jeho prínosom je posilnenie cezhraničnej spolupráce medzi Českou republikou a Slovenskom v oblasti energetickej efektivity a ochrany kultúrneho dedičstva.

Česko-slovenské strechy nabité energií

Kysucké múzeum pokračuje v cezhraničnej spolupráci s Mestským obvodom Slezská Ostrava v rámci dotačného programu „Fond malých projektov“ Programu Interreg Slovensko – Česko 2021–2027 na realizácii projektu „Česko-slovenské strechy nabité energií“ (kód: FMP/MI/03/03/03). Ďalším partnerom je príspevková organizácia Žilinského kraja, Energo-Eko-Služby, ktorá do projektu prináša skúsenosti z oblasti energetiky, slovenskej praxe a legislatívneho prostredia. Jej úloha spočíva najmä v poskytovaní odbornej spätnej väzby, zdieľaní skúseností a následnom šírení dobrej praxe medzi ďalšie organizácie v Žilinskom kraji.

Implementácia projektu prebieha vo Vlastivednom múzeu v Krásne nad Kysucou. Budovu zhodnotili experti v oblasti energetiky a fotovoltiky, ktorí pre Kysucké múzeum pripravili projektové dokumentácie: statický posudok a posudok požiaro-bezpečnostného riešenia stavby. Múzeum tak získalo nevyhnutné podklady, ktoré je možné použiť v ďalšej realizačnej fáze, ak sa podarí získať nenávratný finančný príspevok na vybudovanie fotovoltiky na streche Vlastivedného múzea v Krásne nad Kysucou.

Závery z projektov si bude môcť verejnosť vypočúť počas konferencie, ktorá sa uskutoční v sídelnej budove Kysuckého múzea na Moyzesovej ulici 50 dňa 18. augusta 2026.

Interreg

Slovensko – Česko

Spolufinancovaný
Európskou úniou

FOND MALÝCH
PROJEKTOV

ER BBK
EUROREGION BÍLÉ - BIELE KARPATY

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

ELEKTRONICKÝ POPULÁRNO-VEDECKÝ
ČASOPIS KYSUCKÉHO MÚZEA

ČÍSLO 1 • 2026 • ROČNÍK VII.

Vydáva
Kysucké múzeum,
organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti
Žilinského samosprávneho kraja
Moyzesova 50
022 01 Čadca
www.kysuckemuzeum.sk

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori!

Šéfredaktor:	MGR. ANDREA PARÁČOVÁ
Zodpovedný redaktor:	MGR. HELENA KOTVASOVÁ
Redakčná rada:	MGR. TOMÁŠ ADAMČÍK, PHD.; PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD.; MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ
Grafická úprava:	MGR. MARTIN TURÓCI, PHD.
Kontakt na redakciu:	kysuckemuzeum@vuczilina.sk

ISSN 2729-7446

Hlavný mediálny partner:

